

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

במסיבה השנתית להחזקת הישיבה

א' מקץ תשב"ז (חלק א)

בי הפּרני אלקים פּאָרץ עניי

- במדרש: דרך הצדיקים לשום שם לבניהם לענין המאורע, ולהזכיר הנסים שעשה הקב"ה עמם • רבינו בחיי: טעם שבית חמיו נקרא בגמרא בי נשא • אף עם הארץ מבין שהצלחה בפרנסה בא על ידי שתומך בעוסקי תורה • הרב מבריסק אמר, שהוא מתמה על מה שאין מוחזן נגר 'דזשואיש אפיעל' • הרעב התחיל במצרים אצל העשירים תחילה • עשיר אינו מורגל להכנע לרצון אחרים • גודל כוחו של יוסף שנשאיר בצדקו בהיותו יחידי בְּמִצְרַיִם, וכן משה רבינו בְּמִדְבָּר • טעם שיעקב שלח את יהודה דוקא לתקן לו בית תלמוד להוראה • עבודת יעקב ויוסף להעמיד בית חינוך לבני ישראל בלי שום פְּשָׁרוֹת • המחזיק תורה, עליו נאמר ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ד לפ"ק



KolSatmar.com

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדש

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנרב זיין רופט: 1-718-388-5519 | דורך קרעדיט קארד: 1700 # 845-366-2793

35 מינוט מתוך 55 זייער קלאר ****

לשון קדש - קונטרס רפא-א

לשון קדש:

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דורך 1 דערנאך 288 צו הערן די רעקארדינגס. פאר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→1→1027.1

• ברכת מזל טוב •

הרב אליעזר מנחם שווימער שליט"א
לאירוסים בנו החתן מאיר ז"ל - עב"ג בת
הר"ר אהרן הערש בלוישטיין הי"ו

הר"ר יודא לייב וויינשטאק הי"ו
לנישואי בנו החתן נפתלי ז"ל
עב"ג בת הרב שמואל לויפער שליט"א
החנונה ביום ג' פרשת ויש באולם "לעעסי" בארא פארק

הר"ר יואל שמיכאוויטש הי"ו (בר משה)
לאירוסים בנו החתן ישראל ז"ל - עב"ג בת
הר"ר יודא יעקב אליעזר ווערצבערגער הי"ו

הר"ר מענדל מאיר יאקאבאוויטש הי"ו (ברל)
לנישואי בנו החתן נפתלי ז"ל - עב"ג בת
בן הר"ר מרדכי וואלטהער הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרעות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

החסיד המורום, בעל מדות טובות וישרות, פיר ממונו
לדברים שבקדושה, לכבוד ספרי תורה, ולהרפים ספרי
קודש, ודיה דבוק ומקושר לרביה"ק זי"ע בכל לב ונפש
רבי יעקב מתת' ז"ל זעליגפער
בן הר"ר שמואל דוד ז"ל - נפטר ו' מבת תשע"ז

הרב החסיד ירא חמא, עסק בתורה ביגיעה ובשקידה,
שפך דמעות בעמרו בתפלה, ועסק בצרכי ציבור באמונה,
דבריו הק' של רביה"ק זי"ע היו נר נרגלו
רבי ברוך יהודא ז"ל לעפקאוויטש
בן רבי צבי ז"ל - נפטר עשרה בטבת תשע"ד

האבדך חוקר, בעל מדות ומעשים טובים, החוק תורה, וסייע בגוף
ובממון לחינוך הטהור בארה"ק, שקד בספרי רביה"ק זי"ע וילשון
קדש' היה למשיב נפשו בימי צער להתחזק באמונת השי"ת
רבי שרגא שמואל ז"ל מילרער
ב"ר משה ז"ל - נפטר ח' מבת תשפ"א

הרה"ח הישיש, נועם המדות, הצנע לכת, עמל בתורה
בהתמדה נפלאה, ותפלתו בהשתפכות הנפש,
רבי אברהם ז"ל פריעדמאן
ב"ר ישראל יעקב ז"ל - נפטר ו' מבת תשע"ד

הרה"ח
רבי משה אפרים ב"ר אריה ז"ל
הערשקאוויטש

הרה"ח משרידי דור הישן, טוב לב, תלמיד חכם וירא שמים,
שליח ציבור נאמן בימים נוראים, אדוק ומקושר לרביה"ק זי"ע
מזה"ר יעקב ז"ל פאזנער
ב"ר שמואל ז"ל - נפטר ד' מבת תשפ"ג

האשה החשובה, מפורסמת בצדקתה ובכשרון מעשיה
מרת חיה ע"ה ב"ר חנני' יו"ט ליפא ז"ל
אשת הרה"ח ר' שמואל בנימין לעפפער שליט"א
נפטרה כ"ט כסלו תשמ"ח

האבדך החשוב חמים לב וירא שמים, מוכה את הרבים
רבי שלום ז"ל ביקער
בן הרה"ח ר' יוסף אליהו ז"ל - ד' מבת תשנ"ו
לא הניח אחריו זש"ק - נא לעשות לטובת נשמתו



KolSatmar.com

ח

קישויות ודקדוקים בקריאת שם מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם

הקדמה לקושיא ג-ו

איך וועל זאגן ערשט, דער פֿאַלטיטשענער רב זאָל לעבן* האָט דאָ געזאָגט, ער האָט זיך געשטעלט אויף אַ פסוק [וואָס ס'שטייט] (מא, ג-ב) וּלְיוֹסֵף יֵלֵד שְׁנֵי בָנִים, ער האָט געהאַט צוויי קינדער, [און] דעם ערשטן זון האָט ער אַ נאָמען געגעבן מְנַשֶּׁה (פי נשני אֱלֹקִים אֶת כָּל עַמְּלִי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִיו), און דעם צווייטן זון אֶפְרַיִם (פי הפּרני אֱלֹקִים בְּאֶרֶץ עֲנִי). [און] לכאורה איז זייער שווער דאָס ענין, ס'איז נאָכנישט גענוג מבואר, [ווי] מ'האָט געפרעגט דאָ די קשיות [בדרשת הרב הנזכר. ובאמת] לכאורה די קשיות זענען זייער גרויס, [און] אַ גרויס טייל [פון די קשיות] פרעגט טאַקע דער יפה תואר* אויפן אָרט^ב.

ט

[ומהם דקשה לכאורה] וואָס האָט ער עפּעס אַ נאָמען געגעבן [מנשה, על שם] כִּי נִשְׁנִי אֱלֹקִים אֶת כָּל עַמְּלִי, [דפירושו ששכח יוסף מתורת אביו (וכדלהלן בקושיא ג)].

י

קושיא ג-ד

במדרש פרשת וישלח: וַיָּבֹא יַעֲקֹב שְׁלֹם, שְׁלֹם בתורתו, שלא שכח תלמודו בבית לבן. אבל יוסף שכח, שנאמר כִּי נִשְׁנִי אֱלֹקִים אֶת כָּל עַמְּלִי

[דהנה] ס'שטייט אַזוי, וַיָּבֹא יַעֲקֹב שְׁלֹם עִיר שְׁכָם (וישלח לג, יח), [ברענגט רש"י דעם מדרשן שְׁלֹם בגופו, שְׁלֹם בממונו, שְׁלֹם בתורתו, שלא שכח כלום, ער האָט נישט פֿאַרגעסן פון די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, די גאַנצע צייט וואָס ער איז געווען ביי לָבָן]. זאָגט דער מדרש^א, אבל יוסף שכח, יוסף האָט יאָ פֿאַרגעסן, שנאמר כִּי נִשְׁנִי אֱלֹקִים אֶת כָּל עַמְּלִי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי, ער האָט פֿאַרגעסן.

יא

והקשה ביפה תואר, למה קרא יוסף שם בנו מנשה על שם זה ששכח תלמודו, שהוא לכאורה אינו דבר טוב, והדרך לקרוא שם הבנים על שם מאורע טוב

ג) פרעגט דער יפה תואר^א. מילא [עצם הדבר כי] ער האָט פֿאַרגעסן דאָס לערנען, [אבל למה קרא שם בנו על זה].

^א הוא הגה"צ רבי ישראל אברהם שטיין זצ"ל, אב"ד פאלטישאן, מחברי ועד הפועל של התאחדות הרבנים, ומראשי המדברים בכל מערכה למען קדשי בני ישראל, וגם דרש תמיד בהמסיבות עבור החזקת המוסדות הק'. וגם במסיבה זו דרש מקודם, בנוכחות רבינו, ולכבודו הזכיר רבינו מדבריו בקושיא זו שכבר הזכיר הרב הג"ל.

^ב היינו על דברי בראשית רבה וישלח, שמזכיר רבינו להלן.

^ג ברש"י וישלח שם: [וַיָּבֹא יַעֲקֹב] שְׁלֹם. שלם בגופו, שנתרפא מצלעתו (שכת לג). שלם בממונו, שלא חסר כלום מכל אותו דורון. שלם בתורתו, שלא שכח תלמודו בבית לבן. ובגמרא שבת (גא): דכתיב וַיָּבֹא יַעֲקֹב שְׁלֹם, ואמר רב שלם בגופו [פירש"י: שנתרפא מצלעתו], שלם בממונו, שלם בתורתו [שלא שכח תלמודו מפני טורח הדרך].

^ד בבראשית רבה (וישלח עט, ה): [וַיָּבֹא יַעֲקֹב] שְׁלֹם. שלם בגופו, לפי שכתוב (וישלח לב, לב) וְהָיָה צֶלַע עַל יָרֵכוֹ, ברם הכא שלם בגופו. שלם בבניו, לפי שכתוב בו (שם ט) אִם יָבֹא עִשׂוֹ אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהִכְהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה [וגו'], ברם הכא שלם בבניו. שלם בממונו, אף על גב דאמר רבי אבון בשם רבי אחא תשע שנים היה מכבד אבינו יעקב את עשו באותו הדורון, ברם הכא שלם בממונו. רבי יוחנן אמר שלם בתלמודו, אבל יוסף שכח שנאמר כִּי נִשְׁנִי אֱלֹקִים אֶת כָּל עַמְּלִי, ולהלן הוא אומר (משלי טו, כו) נֶפֶשׁ עֲמָל עֲמָלָה לוֹ. ועיין עוד שם (וישכ פו, ה): רבנן אמרי, וַיָּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אֱתָו (וישכ לט, ג), ובסוף שכת, דכתיב כִּי נִשְׁנִי אֱלֹקִים אֶת כָּל עַמְּלִי.



יב

וגם עצם הדבר צריך ביאור, למה ביוסף נאמר ששכח תלמודו, והלא מצינו שהיה קורא ושונה מה שלמדו אביו, וגם לבסוף נתן סימן ליעקב באיזה פרשה פירש ממנו

(ד) ס'איז אן עקסטערע זאך [וואָס] מ'פרעגט, פאַרוואָס עפעס האָט יוסף הצדיק [יא] פאַרגעסן.

[ואין] לומר שלא חזר על לימודו, [דהלא] דער אָמַת ווייסט מען דאָך [אז] ער איז געזעסן און געלערנט, היה יושב וקורא ושונה מה שלמדו אביו, [אזוי] שטייט אַרויס אין מדרש'. און ער האָט אים באַפּוילן [ליעקב אבינו הסימן שעסק עמו בפרשת] עגלה ערופה', ער האָט אים דערמאנט נאָך אפילו [אז] ווען ער האָט זיך פּוֹרֵש געווען מיט אים - ביים געזעגענען - וואָס פאַר אַ פּרָשָה זיי האָבן געלערנט.

יג

(ג) נאָר לאַמיר זאָגן אַזוי ווי דער מדרש זאָגט, [דמאיזה טעם שיהיה] ער האָט פאַרגעסן דאָס לערנען, [אמנם הלא] דאָס איז נישט אַזא גוטע זאך אַז מ'פאַרגעסט דאָס לערנען, נו האָט ער געהאַט אַ קינד, דעם ערשטן קינד האָט ער אַ נאָמען געגעבן אויף דעם צוועק אַז איך האָב פאַרגעסן דאָס לערנען? לכאורה איז דאָך [עס] נישט צו פאַרשטיין, [שהרי] געוויינטליך גיט מען אַ נאָמען אויף אַ גוטע זאך, [וכגון] אויף אַ דָּבָר מַצְוָה, נישט אויף דעם.

יד

קושיא ה

ועוד קשה על אומרו נִשְׁנִי אֱלֹקִים, למה תלה הדבר באלקים, והרי אין רע יורד משמים, ואין הקב"ה מיוחד שמו על הרעה (ה) עקסטערדעם פרעגט ער [ביפה תואר, על אומרו] נִשְׁנִי אֱלֹקִים 'אַתָּה כָּל עֲמָלִי, דער בורא כל עולמים האָט אים געמאַכט פאַרגעסן דאָס לערנען. וואָס הייסט עפעס, ממה נפשך, אַז דאָס איז נישט אַזא גוטע זאך, דאָס טוט דאָך נישט דער באַשעפער [רק הוא תלוי בבחירה]".

^ה ביפה תואר (על ב"ר וישלח שם): שנאמר כי נִשְׁנִי אֱלֹקִים. ואם תאמר מה טעם לקרוא בנו על שם הרעה, אדרבה על שם הטובה ראוי לקרוא השם, כמו אפרים, כי הפרני אֱלֹקִים בְּאֶרֶץ עֲנִי. ועוד קשה למה יתלה דבר זה באלקים, כי אין רע יורד מלמעלה (בראשית רבה נא, ג). ושמא יש לומר דכמתנצל על שכחתו אמר כי ה' גרם, לפי שהגלוה ממנו. ולהיות לו זכר להתנצלות, קרא שם בנו עליו.

^י בילקוט שמעוני (וישב רמז קמו): ויבא הביתות לעשות מלאכתו (וישב לט, יא) וכו'. ומה מלאכה היתה לו, שונה וקורא מה שאביו למדו.

^י כמבואר בתנחומא ויגש [סימן יא] [וכן הוא בבראשית רבה (צה, ג)]: וְאֵת יְהוֹדָה שָׁלַח לִפְנֵי ויגש מו, כח), להתקין לו בית תלמוד שיהא מורה שם הוראה, שיהא מלמד את השבטים. תדע לך שהוא כן, כיון שהלך יוסף מאצלו היה יודע באיזה פרק פירש ממנו שהיה מְשֻׁנָּה אותו. כיון שבאו אחי יוסף ואמרו לו עוד יוסף חי, ויפג לבו כי לא האָמִין לָהֶם (שם מה, כז), נזכר יעקב באיזה פרק פירש ממנו, ואמר בלבו יודע אני שבפרק עגלה ערופה פירש יוסף ממני, ואמר להן יתן לכם סימן באיזה פרק פירש ממני ואני מאמין לכם. ואף יוסף נזכר באיזה פרק פירש מאביו, מה עשה יוסף, נתן להם עגלות, כיון שראה יעקב את העגלות, מיד וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם (שם, כז). ללמד שבכל מקום שהיה הולך [יוסף] היה עוסק בתורה, כשם שעשו אבותיו.

ובבראשית רבה (ער, ג): וַיָּרָא אֶת הָעֲגֻלֹת (ויגש שם) וכו'. ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שאול, אמר להם אם יאמין לכם הרי מוטב, ואם לאו אתם אומרים לו, בשעה שפרשתי ממך, לא בפרשת עגלה ערופה הייתי עוסק? הדא הוא דכתיב וַיָּרָא אֶת הָעֲגֻלֹת' וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב.

וברש"י ויגש (שם): [וידברו אליו] אַתָּה כָּל דְּבָרֵי יוֹסֵף. סימן מסר להם, במה היה עוסק כשפירש ממנו, בפרשת עגלה ערופה. זהו שנאמר וַיָּרָא אֶת הָעֲגֻלֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף, ולא נאמר אשר שלח פרעה. וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב. שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו.

^{יב} וכמו שהזכירה התורה (ואתחנן ד, ט) רַק הֲשָׁמְרָ לָךְ וְשָׁמַר נִפְשְׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ ופָּן

טו

ער וויל זאָגן^ה [לתרץ], ווייל [השי"ת] ער האָט גורם געווען דאָס גלות מיטן צער, און דעם האָט אים געברענגט דערצו.

אַבער ס'איז דאָך [נאָך אלץ] שווער, [דהלא] ס'שטייט [אין פסוק] וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לְאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה [בראשית א, ה], זאָגט דער מדרש^ט, ס'שטייט נישט וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא 'אַלְקִים' לַיְלָה, ס'שטייט נאָר [וַיִּקְרָא 'אַלְקִים'] לְאוֹר [יום], ווייל אין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הרעה, [ולכן] אויף לַיְלָה איז מען נישט מייחד שמו. נון [אז] ער האָט פאַרגעסן דאָס לערנען, איז מען דאָ מייחד שמו?

טז

קושיא ו

במדרש פרשת שמות: דרך הצדיקים לשום שם לבניהם לענין המאורע. ביוסף נאמר וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה, וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרַיִם, כדי להוכיח את הנסים שעשה הקב"ה עמו. ואף משה קרא שם בנו גִּרְשֵׁם, על הנס שעשה לו ה', שָׁנָה הִיא בְּאֶרֶץ נִבְרִיָּה והצליחו הקב"ה משם

נאָךְ שווערער איז, [דהנה] ס'שטייט אין מדרש פרשת שמות^י, אויף דעם פֿסוק ווען מִשֶּׁה רִבִּינוּ הָאֵט אַ נאָמען געגעבן דעם ערשטן קינד גִּרְשֵׁם, פֿי אָמַר גַּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נִבְרִיָּה, זאָגט דער מדרש, דִּרְךָ הַצְּדִיקִים אַז זיי גיבן די נעמען פון די קינדער על שם המאורע, אויף דעם וואָס ס'האָט זיך זיי געטראָפֿן.

אַזוי האָט געטון יוסף הַצְּדִיק, ער האָט אויך אַ נאָמען געגעבן [על שם פֿי] נִשְׁנֵי אֱלֹקִים אֵת כָּל עַמְּלִי, אויפן מאורע, כדי זיי זאָלן דערמאָנען זיך די נסים וואָס הקדוש ברוך הוא טוט מיט זיי.

[און] אַזוי האָט מִשֶּׁה רִבִּינוּ געזאָגט, ער איז געווען אַ גַּר בְּאֶרֶץ נִבְרִיָּה, און הקדוש ברוך הוא האָט אים דאָרט מַצְלִיחַ געווען.

יז

ויש להבין מה שאמרו שקרא יוסף שם בנו על שם הנסים, וכי איזה נסים יש בענין זה ששכח תלמודו

ו) קומט אויס, איז דער נאָמען אויף צו דערמאָנען די נסים.

[וקשה וכי] איז דאָס טאַקע אַזאַ גרויס נס צו פאַרגעסן דאָס לערנען?

[והלא אנו רואין כי] יעדער באַווייזט אַזאַ נס, ס'געשעט ביי אַסאַך אירע אַזאַ נס [אז]

ער פאַרגעסט דאָס לערנען, [ויש להבין מה שאמרו כי לכן קרא שם בנו מנשה, ווייל] ער וויל מַזְכִּיר זיין די נסים.

יח

[וואס תמצא לומר] איך זאָל זאָגן [דהכוונה כי] 'אף על פי כן' ער האָט מַצְלִיחַ געווען [בשאר דברים, אם כן] פעלט דאָךְ אויס [העיקר הרי חסר מן הספר], האָט ער געדאַרפט אַ נאָמען אויף דער הַצְּלָחָה, נישט אויפן נִשְׁנֵי, אַז ער האָט פאַרגעסן.

יסורו מִלְבָּבָהּ כָּל יָמֵי חַיָּיו. שהוא אזהרה שלא ישכח את לימודו, כמבואר במשנה אבות (ג, ח), ועיין בזה באורך בשלחן ערוך התניא (י"ד הל' תלמוד תורה). ועיין בספר חרדים (כא, ט) בשם רבינו יונה וסמ"ג.

^ט בבראשית רבה (ג, ט): אמר רבי אלעזר, לעולם אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה, אלא על הטובה, [שנאמר] וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לְאוֹר יוֹם, ולחשך קרא 'אלקים' לילה אין כתיב כאן, אלא וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה.

^י בשמות רבה (א, ג): וְתֵלֵד בֵּן וַיִּקְרָא אֵת שְׁמוֹ גִּרְשֵׁם (שמות ב, כב). דרך הצדיקים לשום שם לבניהם לענין המאורע. ביוסף מהו אומר, וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה, וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרַיִם, כדי להזכיר את הנסים שעשה הקב"ה עמו. אף משה קרא שם בנו גִּרְשֵׁם, על הנס שעשה לו ה', שָׁנָה הִיא בְּאֶרֶץ נִבְרִיָּה, והצליחו הקב"ה משם.



ט

קושיא ז - מתוך הדרוש

וכן יוקשה אצל משה, וכי איזה נסים היה במה שהיה גר בארץ נבריה, שהוא לכאורה צרה ולא גם וישועה
 (ז) [וכמו כן יוקשה אצל משה רבינו, למה קרא שם בנו הראשון על שם כי פי גר הייתי בארץ נבריה,
 דלכאורה אין זה דבר טוב, ולמה אמרו רמזה משמע שקרא שם בנו על שם ההצלחה שהצליחו הקב"ה].
 (הקושיא בדברי רבינו, באות סב)

כ

קושיא ח

בשם השני מציון דשפיר קרא שם בנו על דבר טוב, ויש להבין למה לא קרא שם בנו הראשון על מאורע הטוב הזה
 דאס צווייטע [קינד], שם השני קרא אפרים, כי הפרני אללים בארץ ענני.
 (ח) [ולכאורה] דאס איז דאך שוין פארקערט, דארט האט ער שוין געזאגט כי הפרני
 אללים, השם יתברך האט מיך געמערט, ס'איז שוין אויף א גוטע זאך. [וצריך טעם דאם
 באמת מצא דבר טוב על מה לקרוא שם בנו, אם כן] פארוואס האט ער נישט דאס ערשטע [קינד]
 גאר א נאמען געגעבן אויף דער טובה, אויף דער גוטער זאך.

כא

קושיא ט

בתרגום יונתן כתב בשם אפרים, שאמר תקוף יתי ה' בארע סיגופי, [והיכדין עתיד לשתקוף בית אבא הקא בסיגופיהום
 דער תרגום יונתן זאגט]^א [בפסוק] כי הפרני אללים בארץ ענני, השם יתברך תקפי,
 ער האט מיך געשטארקט, בארע סיגופי. כי הפרני, אזוי זאגט דער תרגום יונתן, אין
 דעם לאנד וואס איך בין געפייניגט, ארע סיגופי [שהוא תרגום] ארץ ענני, האט מיך
 השם יתברך געשטארקט.

[ומסיים על זה] היכדין יתקוף הקדוש ברוך הוא, וועט הקדוש ברוך הוא שטארקן
 את בית אבא, דעם טאטנס הויז, בארע סיגופתי, אין דעם לאנד וואס ער איז
 געפייניגט. אזוי ווי דער בורא כל עולמים האט מיך געשטארקט אין דעם לאנד וואס
 איך בין געפייניגט, אזוי וועט הקדוש ברוך הוא שטארקן דעם טאטנס הויז אין דעם
 לאנד. אזוי זאגט דער תרגום יונתן.

כב

ויש להבין מה שהוסיף שכן יחזק ח' את בית אביו בארע סיגופיהון, מהו הכוונה בזה, ומה שייך זה ודאם בלית בן השני
 (ט) לכאורה [סיום דבריו] דאס שטייט דא גארנישט אין פסוק.
 אין פסוק שטייט דאך נאר כי הפרני אללים בארץ ענני, מ'האט אים געשטארקט.
 [אבער] דעם פאטער'ס הויז, מאן דער שמייה, ווער רעדט דען דארט פון פאטער'ס הויז.

כג

[והגם] דער תרגום יונתן גיט דאך צי אסאך מאל [צום פסוק, ענינים שונים פון די]
 מדרשי חכמינו ז"ל.

נו אבער [צריך הסבר] פארוואס איז דאס עפעס פונקט דעמאלטס נולד געווארן
 [אצל בן השני], אז מ'וועט אזוי שטארקן דעם פאטער'ס הויז. און פארוואס נישט
 פריערער' ביי מנשה', איז גארנישט דא קיין זכר פון דעם.

(ראה עוד קושיא י-יא, להלן באות מב ואות מה)

^א בתרגום יונתן (מא, נב): [ית' שום תניין קרא אפרים, ארום אמר תקיף יתי ה' בארע סיגופי, והיכדין עתיד
 למתקוף בית אבא הקא בסיגופיהום].



כד

ישוב הקישויות בקריאת שם מְנִשָּׁה וְדֹאפְרִים

הקדמה לישוב קושיא ד

לשון שכתה שבפסוק, לפעמים אין הכוונה על שכתה ממש, רק על עויבת העסק והעיון בדבר

נאָר איך האָב געקלערט [לבאר] דאָס ענין (שבקושיא ג-ד), וואָס ס'שטייט אַז יעקב אבינו האָט נישט פאַרגעסן, און יוסף הצדיק האָט פאַרגעסן.
[כ"י] לעולם [דאָס לשון] פאַרגעסן, דאָס איז נאָכנישט טייטש אַז מ'ווייסט נישט.

כה

וכעין זה כתב הרבינו בחיי כאן בפסוק נִשְׁנִי אֱלֹקִים, בטעם שביט חמיו נקרא בגמרא בִּי נִשְׁאָ, דפירושו בית השכחה, כי האשה צריכה לשכוח ולעזוב בית אביה. ובדאי אין הכוונה על שכתה גמורה ממש

דער רבינו בחיי זאָגט טאַקע² אויף דעם פסוק נִשְׁנִי אֱלֹקִים, [אז] איבערדעם זאָגט מען, האָט מען גערופן [בזמן הגמרא], ווען אַן אָשה האָט חתונה געהאַט, האָט מען גערופן [בית הוריה, בתואר] לְבִי נִשְׁאָ³, ווייל זי דאַרף פאַרגעסן דעם פאָטער'ס [הויז, וכדכתיב] [בראשית ב, כד] עַל כֵּן יֵעָזֵב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ, אַז ס'ווערט פאַרגעסן ביי זיי דעם פאָטער'ס הויז. [ובדאי אין הפירוש שנשכח מהלב לגמרי, אלא שמתחילין לעסוק בענין אחר, שהוא במנהגי וסדרי הבעל, ולא במנהגי וסדרי האָב].

כו

וכן בפסוק לָמָּה לִנְצַח תִּשְׁפָּחֵנּוּ, אי אפשר לפרש על שכתה ממש, רק על מיעוט השגחה ושימת לב בדבר

[וכן מצינו] ס'ווערט אָנגערופן [איכה ה, כ] לָמָּה לִנְצַח תִּשְׁפָּחֵנּוּ, [ואי אפשר לפרש הכוונה על שכתה ממש, דהלא אין שכתה לפני כסא כבודו יתברך].
[נאָר] אַז מ'איז נישט 'משִׁים אַל הַלֵּב' [באותו ענין], מ'טוט נישט דערינען, איז עס אַ 'לשון' שכתה.

כז

וכן יש לפרש בפסוק וְלֹא זָכַר שֵׁר הַמִּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף 'וישכחהו'.
שהרי לבסוף הזכירו לפני פרעה, הרי שלא שכח לגמרי

[וכן יש לפרש בפסוק] וְלֹא זָכַר שֵׁר הַמִּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף 'וישכחהו' (וישב מ, כג), האָט ער דען פאַרגעסן [לגמרי, והרי] ער האָט דאָךְ נישט פאַרגעסן, והראיה ער האָט זיך דאָךְ דערמאַנט [שפעטער] ווען די צייט איז געווען.
נאָר אַ זאך וואָס מ'איז מִסִּיר מִן הַלֵּב און מ'גייט נישט [יעצט אין] דעם וועג, ווערט עס אָנגערופן בלשון שכתה.
אזוי זאָגן זיי, טייטשן דאָךְ אַלע, די ראשונים.

כח

וכן מבואר בראשונים, בענין החילוק שבין לשון ביטול והפסד, ללשון שכתה

[און] זיי זאָגן די ראשונים⁴ אַז אַ חילוק איז, אַ זאך אַז ס'איז נפֿסד געוואָרן איז

² ברבינו בחיי (מא, נא): כִּי נִשְׁנִי אֱלֹקִים אֶת כָּל עַמְלִי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי. מזה קורין ז"ל בית אביה של אשה בִּי נִשְׁאָ, כלומר בית השכחה, על שם הכתוב (בראשית ב, כד) עַל כֵּן יֵעָזֵב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ. וכן האשה בבעלה.

³ עיין לשון זה בגמרא שבת (כג:) וביצה (כט:) ויבמות (נח: טו.) וכתובות (מט. ע: קד:) וקידושין (כד.) ובבא מציעא (פד:) וחולין (ק.). ובשבת (כג:) פירש"י: דבי נשא. אביו, ואיכא דאמרי חמיו.

⁴ עיין בשו"ת הרדב"ז (ח"ב, סימן תתכח) בבאיור דברי שו"ת הרשב"א (ח"א סימן צג) וז"ל: ומה שמסתייע הרב בפירושו, ממה שכתוב (איכה ב, ו) שָׁכַח ה' בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשִׁבְתָּ, משמע בלשון שכתה לחוד, ולשון ביטול לחוד.



משמע ס'איז נישטאָ (מער, אָבער), נִשְׁכַּח איז נישט טייטש אַז ס'איז נישטאָ, נאָר [אז] מ'האָט זיך אָפּגעלאָזט דערפון, דאָס הייסט אַ בחינה פון שְׂכָחָה.

כט

[וכמו כן] דאָ איז [אויך] אַזוי [במה שאמרו כי יוסף שכח תלמודו, וכדיבואר הענין להלן].

ל

עוד הקדמה לשוב קושיא ד, וליתר קושיות

ממה שאמרת בפרשת ויגש

בפסוק וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח לִפְנֵי וְגו', פירש"י לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה

[ויובן בהקדים עוד וואָס] איך האָב עס אַמאָל געזאָגט שוין, נאָך מיט א פאָר יאָר צוריק [אין] פרשת ויגש^ט, אויך ביי אַזאַ מאָדע געלעגנהייט, ביי אַזאַ דינער וואָס ס'איז געווען פון די ישיבה, [און] ס'איז געווען פרשת ויגש.

האָב איך געזאָגט [לפרש הפסוק] (ויגש מו, כח) וְאֵת יְהוּדָה שָׁלַח לִפְנֵי אֶל יוֹסֵף - ס'איז שוין מפורסם^ט, איך האָב דאָס געזאָגט דעמאָלטס, - 'להורות' לִפְנֵי גשָׁנָה, ער האָט געשיקט יהודה'ן האָט ער געשיקט, [זאָגט רש"י, כדי] ער זאָל מַתְקֵן זײַן אַ בֵּית תַּלְמוּד, שמשם תצא הוראה.

לא

[קושיא א - בפרשת ויגש]

וקשה וכי יוסף בעצמו לא ידע מה שצריך להבין ליעקב בית תלמוד להוראה

נו [לכאורה קשה, וכי] יוסף הצדיק האָט דען נישט געוואוסט [אליין] וואָס יעקב אבינו

וד"ל רבינו בס"ג שבת חוה"מ פסח תש"כ: לעולם ווי ער זאָגט דער רדב"ז זאָגט אין א תשובה, דאָס לשון שכחה מיט [לשון] ביטול איז צוויי זאכן, שכחה איז עפעס אַנדערש. וואָרן ביטול איז פארהאנדן [ביין] א זאך [וואָס] ס'איז בטל געוואָרן, [אָבער] שכחה איז נישט קיין התבטלות. איי שטייט שפך ה', ער ברענגט דעם פסוק וואָס שטייט שפך ה' בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשִׁכְחָה, ס'איז פארגעסן געוואָרן, נו האָט מען דען פארגעסן בציון אַז ס'איז שבת אָדער ס'איז יום טוב? נאָר וואָס דען, ס'איז נישט 'דער' שבת וואָס ס'איז געווען, ס'איז נישט 'די' שמחה, [צוליב] דער צער ויגון וואָס ס'איז בציון געווען [בזמן החורבן], אַז ס'איז נישט דער שמחת החג און דער עונג שבת וואָס ס'איז געווען פריער, הייסט דאָס אַ שכחה. אַז ס'איז נישט דעם וואָס ס'איז געווען, ס'איז נישט אויף דער בחינה, הייסט שוין שכחה. ○ און דער אָמַת איז [שכן מוכרח לפרש בכמה פסוקים, וכגון וואָס] שטייט (עקב ה. יד) וְרָם לְבָבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, מיינט מען דען חלילה אַז מ'ווערט שוין אַ כופר? אַז מ'פארגעסט אינגאנצן אַז ס'איז דאָ אַ באשעפער, נו מילא גלייבט מען [דאָך] אין אַרגנישט, [און] ס'מוז דאָך זיין [אז] מ'רעדט ווען ס'איז דאָ אמונה, מ'שמועסט דאָך דאָרט נישט פון קיין כופרים די אָפענע. און ס'איז דאָ אַזעלכע [ראשונים] (סמ"ג ל"ח סד סמ"ק סימן רב, ועי' סמ"ג ל"ח סד, ובחרידים פרק כא אות טו-טז) וואָס זיי רעכענען פון [די] מנין המצות [דעם פסוק] וְרָם לְבָבְךָ, [שהוא אוהרה נגד] גאווה. אַז שטייט וְשִׁכַּחְתָּ, האָט מען [דען] פארגעסן אינגאנצן. [וכן כתיב] (עקב שם, יא) הִשְׁמַר לָךְ פֶּן יִשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, מיינט מען [דען], זאָגט מען דען אָן נעל שכחה גמורה ח"ו. און דערנאָך, [אפילו] אַז מ'פארגעסט, איז דען עפעס פארהאנדן אַז מ'האָט אינגאנצן פארגעסן. נאָר וואָס דען, נאָר אַז ס'איז נישט אויף דער בחינה אַז די אמונה איז נקשר [בלב תמיד]. וואָרן ביי אַ צדיק אָמַת איז די אמונה דבוק [בלב, משא"כ בסתם איש המסיח דעת] יענער האָט אויך אמונה, ער איז נישט חלילה קיין כופר. ער האָט אמונה, ער גלייבט, נאָר ס'איז נישט אויף דער בחינה - נקבע בלב דער כח האמונה, אַזוי ווי ביי אַ צדיק אָמַת. אַז ווי העכער ער איז, און ווי העכער, איז די אמונה אויף אַ העכערן אופן. ס'הייסט שוין וְשִׁכַּחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, אַז ס'איז שוואַכער, ס'איז שוין נישט דעם וואָס ס'איז געווען, דאָס הייסט לשון שכחה.

^{טו} במסיבה הראשונה להחזקת הישיבה ביום א' ויגש תשי"א, ונדפס בחידושי תורה למסיבות (בהשמטות לח"א, עמוד תקל-תקלא), ובטיב לבב (פרשת ויגש). ועיין עוד בענין זה בדברי רבינו במסיבה א' וישלח תשכ"ג.

^{טז} כפי הנראה מכאן, שכבר היה נדפס בשעתו באיזה ירחון או קובץ. וכהיום נדפס בספרים הנזכרים לעיל.

^י ברש"י ויגש שם: להורות לִפְנֵי. כתרגומו, לִפְנוֹת לוֹ מקום, ולהורות האיק יתיישב בה. לִפְנֵי, קודם שיגיע לשם. ומדרש אגדה, 'להורות' לִפְנֵי, לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא 'ההוראה'. - [ומקורו בתנחומא ויגש (סימן יא), ובראשית אגדה (צה ג), המובא לעיל בהערה ז].



ברוין? ער האָט דאָך געוואוסט וואָס יעקב אבינו ברוין, האָט מען געדאַרפט שיקן פאַראויס [דייקא את יהודה לזה].

לב

[קושיא ב - בפרשת ויגש]

ועוד קשה, למה שלח דייקא את יהודה לזה, שהוא המלך שבשבטים, ולא שליח אחר

[ועוד קשה], נו אַז ער האָט שוין געדאַרפט שיקן אַ שליח, אם תמצוי לומר. האָט ער געזאָלט שיקן איינעם פון די [בני] שְׁפָחוֹת אַ שְׁלִיחַ, [וואָס] שיקט ער דעם מֶלֶךְ. יהודה איז דאָך געווען דער מֶלֶךְ שְׁבַשְׁבָּטִים, דעם מֶלֶךְ האָט ער אהין געשיקט [כדי] ער זאָל אים פאַרברייטן אַ בית תְּלִמוד?

לג

[ישוב קושיא א-ב - בפרשת ויגש]

וביאתי בוה, כי יעקב הבין כי יוסף הצדיק בודאי נתעסק במצרים לתקן שם תיקונים בהחינוך, אבל בודאי הוצרך לעשות קצת פְּשָׁרוֹת, כדי שיקבלו שם המצויים ממנו ויוכלו לסבול זה. ולכן עתה כשידע יעקב שכל בני ביתו ידרו למצרים, נתיירא שמא כבר נתרגל יוסף לחינוך עם פְּשָׁרוֹת, ולזה הוצרך לשלוח שליח לתקן בית תלמוד מיוחד ליעקב ובניו, מבלי פְּשָׁרוֹת

[נאָר] איך האָב געזאָגט, קאָן זיין.

[דהנה] יעקב אבינו האָט געוואוסט [שיוסף היה במצרים, וכדלהלן. והנה] ער קומט דאָ קיין מִצְרַיִם מיט אַ גאַנץ הויז, מיט שְׁבָעִים נַפְשׁ, [און] מ'ברוין דאָ אויפשטעלן [א] בית תלמוד ובית חינוך], מ'וועט דאָ האָבן קינדער, [וכמו שהבטיח לו הקב"ה] כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁמְךָ שָׁם [ויגש מג, ג], [און מ'וועט דארפן] אויפציען קינדער, [וואָס] מ'ברוין מְחַנֵּךְ זיין. [און] ער האָט געוואוסט [אז] יוסף הצדיק איז געווען אין מִצְרַיִם, [וממילא] וועם האָט ער דאָרט געקאַנט מְחַנֵּךְ זיין, [רק] מִצְרַיִם קינדער, [און] פאַר מִצְרַיִם קינדער קאָן מען נישט געבן דעם חינוך וואָס מ'דאַרף צו געבן פאַר בְּנֵי אֲבֵרָה'ס יִצְחָק יעקב. מ'קאָן זיי מְחַנֵּךְ זיין מיט די ד' מצות [בני נח], אָבער נאָר וואָס זיי פאַרטראָגן דאָרטן, [אָבער] מ'קען דאָך נישט גיין דעם וועג [של החינוך שבבית ישראל סבא].

[ולכן] האָט ער [יעקב] מורא געהאַט, [שמא] ער [יוסף] האָט זיך שוין צוגעוויינט צו אַזאַ חינוך וואָס מ'ברוין געבן אין מִצְרַיִם.

האָט ער געזאָגט ניין, [ווען] איך קום, איך מוז פאַראויס [שיקן יהודה'ן].

לד

ולזה שלח את יהודה דייקא, כי ראוי למלך להתדיין עם מלך, אם יצטרכו להתווכח עם יוסף בדבר. וכמבואר במדרש ריש פרשת ויגש, דשאר השבטים אמרו 'מלכים מדיינים זה עם זה, אנו מה איכפת לנו

נו ס'שטייט [דאָך בפסוק] וַיֵּגֶשׁ אֵלָיו יְהוּדָה, זאָגט דער מדרש"י [שאמרו השבטים] 'מִלְכִּים' מדיינים זה עם זה, [יהודה ויוסף] זיי זענען מִלְכִּים, [ויהודה] 'ער' קאָן מְפַלֵּל זיין מיט יוסף הצדיק. אָנו [מה איכפת לנו], אָנו קען מיר נישט. אַזוי שטייט אין מדרש פרשת ויגש.

י" בבראשית רבה (ויגש צג, ב): כי הנה המלכים נועדו עברו יחדיו [המה ראו בן תמהו נבקהלו נחפזו, רעהו אֲחֻזָּתָם שָׁם חיל כִּי לְדָתָה] (תהלים מח, ה-ו). כי הנה 'המלכים', זה יהודה ויוסף. עברו יחדיו, זה נתמלא עברה על זה, וזה נתמלא עברה על זה. המה ראו בן תמהו, ויתמלאו האנשים איש אל רעהו (בפרשת מג, לג). נבקהלו נחפזו, ולא יכלו אחיו [לענות אתו כי 'עברה' מִפְּנֵי] וגו' (ויגש מג, ג). רעהו אֲחֻזָּתָם שָׁם, אלו השבטים, אמרו מלכים מדיינים אלו עם אלו, אָנו מה איכפת לנו, יאי למלך מדיין עם מלך. וַיֵּגֶשׁ אֵלָיו יְהוּדָה, אָחָד בְּאָחָד יֵגֶשׁוּ (איוב מא, ח), זה יהודה ויוסף, ודוח לא יבוא ביניהם (שם), אלו השבטים, אמרו מלכים מדיינים אלו עם אלו, אָנו מה איכפת לנו.



לה

כי עדיין לא ידע אז יעקב אם יוסף נשאר עומד בצדקו, עד שראה את פניו והכיר בו, כמבואר בפסוק להלן מה שאמר יעקב אחרי ראותי את פניו כי עורך חי

האט ער [יעקב] דאָ מורא געהאט, אפשר יוסף הצדיק איז שוין אויסגעטון [מהדרך החינוך של ישראל סבא].

וואָרן ער האָט דאָן אים נאָכנישט [געהאט] געזען [דעמאלטס, ורק אחר זה כתיב] (ויגש מו, ל) [אמונתה הפעם] אחרי ראותי [את פניו] כי עורך חי, עוד יוסף בני חי.

ער האָט דאָן אים נישט געהאט געזען נאָך, [לידע] 'וואָס' פאַר אַ 'פנים' ער פירט, צי ער איז דער זעלבער יוסף הצדיק^ט. [וכמו שהיה באמת, וכדכתיב] (שמות א, ה) 'יוסף הָיָה בְּמִצְרַיִם' [ופירש"י]² ער איז עומד בצדקו.

ער האָט דאָן אים [נאָך] נישט געקענט [אם עומד בצדקו].

לו

ובאמת מה שנשאר בצדקו, אף שהיה כל כך שנים יחיד בתוך סביבה ושכונה רעה, בתוך ארץ מצרים, זה היה בשמירה מן השמים בדרך גם. ובפרט לאחר שנעשה שם מנהגו, והתעסק גם בחינוך ילדי מצרים

וואָרן ס'איז אים דאָן טאַקע אַ נס געשען^{כא} [מה שנשאר עומד בצדקו. שהרי] מיטן דָרְךְ הַטָּבֵעַ, אַז ער איז געווען אין מִצְרַיִם, מיט אַזאַ סְבִיבָה, מיט אַזאַ געלעגנהייט, [ובפרט כִּי] ער איז דאָרט געווען אַ מְנַהִיג, מילא מוז ער דאָן 'מיטגיין' [עם זרם המדינה, און] ער ברויך עס גאָר טאַקע גאָר טון גאָר לְשֵׁם שְׁמַיִם [כדי שיוכל להשפיע עליהם למוטב, און] ער האָט נישט געקאַנט [באופן אחר].

[וואָרן אז] ער וועט אָנהייבן דאָרטן פאַר מִצְרַיִם ש'ע קינדער געבן אַ חֲנוּנָה וואָס מ'האָט געדאַרפט צו געבן פאַר יעקב אבינו אין שטוב, דעס וועט נישט אויסהאַלטן [שלא יהיה קיום לדבר, וואָרן] 'די' וועלן דאָס נישט מְקַבֵּל זיין, וועט ער גאָרנישט קענען טון, [ולכן הוצרך לוותר קצת לפי אופן מהותם של המצרים, בכדי שיוכלו לקבל ממנו. ונמצא] האָט ער זיך שוין צוגעוויינט [לדרך הפשרה, ואם כן יש לחוש כִּי] אפשר וועט ער וועלן [פאַר] אים [יעקב] אויך אָנגרייטן עפעס אַזאַ גאַטונג חינוך.

^ט וכמו שמפרש באור החיים הק' (ויגש מו, ל) בפסוק זה וז"ל: עוד נראה לומר בדקדק אומרו כי עורך חי, ולא הספיק לומר אחרי ראותי את פניו, והדבר מובן כי חי הוא. גם צריך לדעת למה לא אמר יעקב כן כשברוהו האחים כי יוסף חי, ומצינו שהאמין כשראה העגלות ותחית רות [ועקב] וגו', ומה דבר חדש ראה. ○ אכן כוונת דברי יעקב הם, כי הגם שנתבשר כי עודנו חי, זה הועיל לדעת שישנו במציאות, אבל עדיין לבו דוי עליו לצד היותו בין הנכריים, שפל עבר מושלים, אם עודנו בצדקותו ולא כהתה עינו ולא נס ליחו, או לצד היותו מובדל ממנו ונתון תוך הקליפות, ובפרט טומאת מצרים, ומה גם לצד מה שֶׁעָבַר מרוח הקודש שאמר (וישב לו, לג) טָרַף יוֹסֵף חֵיהָ רָעָה אֶקְלָתָהּ (עי' בראשית רבה פד, יט), ודבר ידוע הוא כי הצדיקים יותר יחפצו בהעדר הבן בהיותו בן מביש, ומה גם יעקב הצדיק, אשר על כן לא היתה שמחתו שלימה מספק זה, עד וַיֵּרָא אֵלָיו, והכיר בו 'כפניו', כי הכרת הפנים תענה באיש, וכמו כן מצינו לצדיקים שלמים וכן רבים שהכירו ברושם הפנים מעשה אדם, ומכל שכן יעקב אבינו שכיח. לזה כשהכיר בו אמר אליו אמונתה הפעם, פירוש הפעם הזאת בראיתך, ולא מקודם כשנתברתי. והטעם אחרי ראותי פניו והכרתו בהם שְׁעוֹרְךָ חֵי, פירוש צדיק כמקודם, ולא נשתנה דיוקנך מכמות שהיה, אלא עוֹרְךָ חֵי, כי הצדיקים קרויים חיים (ברכות יח, ו). ונכון.

^כ ברש"י שמות שם: יוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרַיִם. והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים, ומה בא ללמדנו, וכי לא הָיִינוּ יודעים שהוא היה במצרים. אלא להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך, ועומד בצדקו.

^{כא} פרט זה הוא הקדמה לישוב קושיא ו' (להלן באות סא).

לו

ועל כל פנים בזה מובן הטעם למה שלח יעקב את יהודה לפניו לתקן לו בית תלמוד והוראה
[איבערדעם] האָט ער געמוזט שיקן יהודה'ן פאַראויס, [כדי] ער זאָל אים דערמאָנען,
זאָלסטו וויסן דו זאָלסט אָנגרייטן אַ חינוך פאַר מיר און פאַר מיינע קינדער, און פאַר
מיינע אייניקלעך. נישט אזוי ווי אין מַצְרַיִם.
און טאָמער ער וועט אָבער מַפְלִיל זיין [דערויף], האָט ער געמוזט שיקן יהודה'ן,
[וואָס] ער איז אַ מַלְך, [און] ער וועט זיך נישט לאָזן. [ורק מחשש] טאָמער וועט ער
דערויף מַפְלִיל זיין, האָט ער געמוזט שיקן יְהוּדָה'ן.

לח

דאָס [אלעס] האָב איך שוין געזאָגט לאַנג.
אויך ביי אַזאַ געלעגנהייט [של מסיבה להחזקת הישיבה].

לט

התחלת ישוב קושיא ד
וזה שאמרו במדרש כי יעקב לא 'שכח' תלמודו, כי לא הוצרך לעזוב ולעשות פְּשָׁרוֹת בדרכו,
כי לא נתעסק בבית לבן רק בחינוך בני ביתו, אבל אם חינוך בני לבן לא היה לו שום עסק
היצט קאָן זיין אזוי.
יעֲקֹב אָבינו איז געגאַנגען [אין] זיין דֶּרֶךְ וואָס ער האָט געזען פונעם פאָטער, פון
יעֲקֹב'ן און פון אַבְרָהָם אָבינו, אין זיין הויז.
[און] מיט לִבְנֵי'ס הויז, האָט ער נישט געהאַט וואָס צו טון. וואָס האָט ער [דען]
געהאַט מיט לִבְנֵי'ן און זיינע קינדער [שהיו] מְקוֹר הָרֶשֶׁע?
דאָרט האָט ער נישט געהאַט וואָס צו מאַכן.

מ

מה שאין כן יוסף הצדיק, שהוצרך לעשות הכנה במצרים לירידת בני ישראל לשם, ולכן הוצרך להחליש
כח הטומאה של מצרים, ולהתעסק גם בחינוכם כדי להכניס בהם קצת השפעת קדושה, וכדיבואר עוד להלן
[אָבער] יוֹסֵף הַצַּדִּיק איז דאָך געקומען קיין מַצְרַיִם [למקום שהיו ישראל עדיתין לילך
לשם, ולכן] האָט ער געמוזט עפעס [פון] מַצְרַיִם אויכעט אַביסל אַראָפּנעמען [להמעט קצת
מכוחות הטומאה שלהם].
(המשך הענין בישוב קושיא ד, באות מז)

מא

ביאור הפסוק: וְהָרַעַב הָיָה עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ
במדרש דרשו מי הם פְּנֵי הָאָרֶץ, אלו העשירים. כי בהם התחיל הרעב תחילה
איך האָב דאָס געזאָגט²², [לפרש וואָס] ס'שטייט (מא, נו) וְהָרַעַב הָיָה עַל כָּל פְּנֵי
הָאָרֶץ. 'פְּנֵי הָאָרֶץ' וועמען מיינט מען, די עֲשִׁירִים, זאָגט דער מדרש²³. ווייל ס'האָט
זיך אָנגעהויבן [דער רַעַב] ביי די עֲשִׁירִים.

²² במסיבה א' ויגש תשי"ט, ובס"ג מקץ תש"כ, עיין שם באורך.

²³ בתנחומא (בפרשתן, סימן ז) ובראשית רבה (צא, ה): וְהָרַעַב הָיָה עַל כָּל פְּנֵי, ראויה היה למקרא לומר על הארץ, מה תלמוד לומר על 'פְּנֵי'. אמר רבי שמואל בר נחמן, ללמוד שלא התחיל הרעב אלא בעשירים, שאין פני הארץ אלא עשירים.

וכן פירש רש"י (מא, נו): על כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ. מי הם פְּנֵי הָאָרֶץ, אלו העשירים.

מב

קושיא י'

ולכאורה הוא כנגד הסברא, שהרי מצד הטבע היה צריך להתחיל הרעב מקודם
אצל העניים, שלא היה להם כלום גם מקודם שנות הרעב, ולא אצל העשירים

לכאורה ס'איז עפעס פֿגגד הַשְּׁכָל, [שהרי] די עֲשִׁירִים האָבן זיך דאָך אָנגעגרייט.
אַמֶּת ס'איז פֿאַרפּוילט געוואָרן^{כז}, ס'איז נישט געלונגען, אָבער דער אַרימאָן האָט זיך
דאָך נישט געהאַט [אפילו] וואָס אָנצוגרייטן, דער האָט דאָך 'גאַרנישט' געהאַט. [וואס כן]
ווי קען מען עפעס זאָגן אַז ס'האָט זיך אָנגעהויבן ביי די עֲשִׁירִים, פֿאַרוואָס האָט זיך
נישט אָנגעהויבן [אצל העניים].

מב

ישוב קושיא י'

אמנם הביאור בזה כבר אמרתי, הדגה יוסף הצדיק צוה להם שימולו, ובאם לאו לא יתן להם לחם. ולכן העניים
שהיו רגילים להכניע לרצון אחרים, שמעו אליו מיד ומלו עצמם, ולכן היה להם לחם. אבל העשירים שאינם רגילים
בכך, לא רצו מתחילה לשמוע אליו, ולכן התחיל הרעב בהם

נאָר וואָס דען, רש"י זאָגט דאָך^{כז}, [בפסוק שאמר פרעה] לָכוּ אֶל יוֹסֵף אֲשֶׁר יֹאמַר
לָכֶם תַּעֲשׂוּ, אִיר מוֹזַט קוֹמַעַן [צו יוסף און טון] וואָס מ'וועט אייך הייסן.
זאָגט דאָך רש"י - [און] פֿון מדרש איז עס^{כח}, - ער האָט זיי געפרעגט [פרעה]
פֿאַרוואָס גייט עטס נישט צו יוֹסֵף^{כט}, זאָגן זיי [ווייל] ער זאָגט זיי שִׁמּוּלָה, ער הייסט זיי
זיך מ'לען, אַנדערש וויל ער נישט געבן. זאָגט ער [פרעה] ס'איז פֿאַרפּאַלן, ער קען גוֹזֵר
זיין מ'זאָל ענק הַרְגִ'נען, ער האָט אַלעס אין די הענט, [און] עטס זעטס דאָך ס'איז
פֿאַרפּוילט געוואָרן [התבואה שאספתם], עטס מוז דאָס פֿאַלגן.

מד

נו [פאר] אַן עוֹשֶׁר פּאַסט זיך נישט [צו פֿאַלגן], ער קאָן זיך נישט אָנשליסן צו דעם
אַזוי שנעל [אַז] ער וועט זיך לאָזן מ'לע זיין פֿאַר אַ שטיקל ברויט, ער איז נישט
געוואוינט [דערצו].

דער אַרימאָן איז געוואוינט סיי ווי סיי אויף אַזעלעכע זאַכן [להכניע לרצון אחרים
בעבור פת לחם], און דער אַרימאָן האָט דאָס געפֿאַלגט, האָט ער טאַקע געהאַט צו עסן.
און דער עוֹשֶׁר האָט דאָך דאָס נישט געוואָלט פֿאַלגן, האָט זיך אָנגעהויבן אַ
גרויסער הונגער, האָט זיך עס אָנגעהויבן ביי די עֲשִׁירִים. די וואָס זיי גייען נישט דעם
וועג [להיות נכנע לרצון אחרים], האָט זיך עס ביי זיי אָנגעהויבן.

^{כז} ברש"י (מא, נה): אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. לפי שהיה יוסף אומר להם שִׁמּוּלָה, וכשבאו אצל פרעה ואומרים כן
הוא אומר לנו, אמר להם למה לא צברתם בר, והלא הכריז לכם ששני הרעב באים. אמרו לו אספנו הרבה
והרקיבה, אמר להם אם כן כל אשר יאמר לכם תעשו, הרי גור על התבואה והרקיבה, מה אם יגזור עלינו ונמות.

^{כח} בתנחומא (שם) ובראשית רבה (שם): כיון שחזק הרעב בארץ, נתקבצו המצרים ובאו אצל יוסף אמרו לו תנה
לנו לחם, אמר להם אלקי אינו זן את הערלים, לכו ומולו את עצמיכם ואתן לכם. הלכו אצל פרעה והיו צועקים
ובוכים לפניו, שנאמר (מא, נה) ותרעב כל ארץ מצרים, ואמר לכו אֶל יוֹסֵף אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. אמרו לו הלכנו
אצלו, מִדְּבַר אֵלֵינוּ דְּבָרִים רַקִּים וְאֹמַר מוּלּוֹ אֵת עֲצַמְכֶּם. אמר להם, שוטים, לא כך אמרתי לכם מתחלה, עבדוהו
וקנו לעצמכם תבואה, וכי לא היה קורא לכם כל אותן השנים שני השבע, וצוה לכם ה' יודעים שרעב בא, אתם
פשעתם בנפשותיכם, מפני מה לא הנחתם בביתכם תבואה של שנים ושלש וארבע שנים. אמרו לו כל תבואה
שהיה בביתנו הרקיבה. אמר להם לא נשתייר לכם קמח מאתמול, אמרו לו אף פת שהיה בסל הרקיב. אמר להם
לָכוּ אֶל יוֹסֵף אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ, אמר להם אם גזר על התבואה ונרקבת שמה יגזור עלינו ויהרגנו, אמר להם
לָכוּ אֶל יוֹסֵף, אם יאמר לכם חתכו מבשרכם שִׁמְעוּ לוֹ, שנאמר אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. [והמשך דברי המדרש, מובא
לעיל בהערה כג. ולדברי רבינו להלן יובן היטב קישור דברי המדרש בזה].

מה

קושיא יא

אמנם גוף הענין צריך ביאור, למה רצה יוסף שימולו, והלא הגוי אינו מצווה בכך כלל

[נאָר] לכאורה וואָס האָט ער [יוסף] טאַקע געוואָלט [במה שגזר עליהם שימולו].

דער יפה תואר^{כז} פלאַגט זיך [דערנאָך. דלכאורה] וואָס איז דען [א מעלה ביי] אַ גוי אַז

ער מ'לעט זיך, ס'איז דאָך גאָרנישט [בלאו הכי, שהרי אפילו] אַ גר אַז [ער איז] מ'ל וְלֹא טָבֵל איז דאָך גאָרנישט^{כח}.

[וכתב שם דאין לומר שנתגיירו, שהרי] זיי זענען [דען] עפעס אַלע געוואָרן אידן? זיי האָבן זיך אַלע מגִיר געווען?

[וואס כן צריך ביאור] וואָס האָט ער געוואָלט פון זיי, [והלא] זיי זענען דאָך נישט מְצִיָה מיט מְצֻת מִלָּה.

כו

ישוב קושיא יא

אמנם גם בזה ביארתי, והוא על פי דברי הרמב"ם בטעם הפשוט של מצות מילה, דמצד הטבע זה מחליש כח התאווה. ולכן רצה יוסף שימולו, כדי להכניע ולהחליש את כל טומאתם, טרם שירדו ישראל למצרים

[נאָר] איך האָב געקלערט פשוט.

וואָרן דער רמב"ם זאָגט דאָך^{כח} אַז די [טעם פון מצות] מילה איז להחליש כח התאווה, [אַז] ס'איז אין די נאַטור אויך אַזוי, [מלבד סגולת המצוה].

[ולכן יוסף הצדיק] ער האָט געוואוסט [אַז] אידן וועלן דאָ קומען קיין מְצִרַים, און זיי זענען דאָס עֲרֹות הָאָרֶץ, [וואָס] דאָס שאָדט [גם לישראל הדרים שם], אַזוי ווי [ס'איז אַז] אין דעם וואָס דאָס לאַנד איז מְשׁוּקָע [דערנאָך], דאָס שאָדט פאַר יעדן [וואָס וואוינט דאָרט], אפילו [פאַר] אידן אַז זיי קומען אַהינ'כט.

[איבערדעם] האָט ער געוואָלט [פאַר] מְצִרַים אויכעט אַביסעלע שוואכער מאַכן די כוחות התאווה, און אַריינברענגען קְדוּשָׁה, [בכדי] זיי זאָלן נישט פאַרפאַלן ווערן [אידן] אין דער טומאַת מְצִרַים, ער האָט געמוזט האָבן הַכֵּנָה [להזמן שירדו בני ישראל למצרים].

מז

המשך ישוב הקושיות

המשך ישוב קושיא ד

והוצא מזה כי יוסף נתעסק להחליש כחם ולהכנס בהם כח קדושה, ואם כן נתעסק גם בחינוכם להרגילם בדרך הראוי

על כל פנים [קומט אויס], ער האָט זיי אויך געוואָלט אַביסל אויסאיידעלען, האָט ער זיי אויך מְגַלֵּל געווען [קצת, לחנך את בניהם בדרך ישר לפי ערכם].

^{כז} דלעיל שם איתא ג"כ בבראשית רבה (צ, ו): ותרעב כל אֶרֶץ מִצְרַיִם וגו' אֲשֶׁר יאמר לָכֵם תַּעֲשׂוּ. ר' אבא בר כהנא אמר כפאן למול וכו'. ועל זה כתב שם ביפה תואר: כפאן למול וכו'. אבל קשה מאי טעמיה דיוסף בכפיה זו, כי זו אינה ממצות בני נח [שיהא טעם] להכריחם עליה, [כין] הלא אות היא בבני ישראל, ומצרים מה ענין למילה אצלם. ועוד שאין תועלת להם מזה, מאחר שהם עכו"ם, ומולי אומות העולם נקראו ערלים כדאיתא בנדרים (לא:), ואפילו גר שמל ולא טבל כאילו לא מל, כל שכן עכו"ם וכו'. ו ואין סברא לומר שגירם לגמרי, דאם כן הם רבים עבדי ה', ואיך נתנו כולם כתף סוררת במות יוסף להשתעבד בישראל. [ועיי"ש תירוצו בזה].

^{כח} כמבואר בגמרא יבמות (דף מו), לדעת החכמים דקיימא לן כוותיהו. וברמב"ם (אסו"כ יג, ו) ושלחן ערוך (יו"ד קכד, ב. רסח, א).

^{כח} בספר המורה (ח"ג, פרק מט).

^{כט} בכמה דרושים מזכיר רבינו ענין זה בשם המאור ושמש (בפרשת מסעי, ובדרושים לסוכות).

מח

ומצינו שבוה פעל הרבה, כי לבסוף נודענו הרבה מהם, והן הן הערב רב שיצאו עם ישראל ממצרים ונתגדירו

די אלע [שנתגדירו לבסוף] שטייט דאך, דאס ערב רב וואס זיי האבן זיך מגייר געווען, די האבן געהאט [גענומען דעם כח דערצו] פון יוסף הצדיק, אזוי שטייט דאך פריער נאך, אין די ראשונים און דברי חכמינו ז"ל לא. [וויילן 'ער' האט אין זיי אריינגעגעבן עפעס א קדושה].
איך וויל נישט דא מאַריר זיין אסאך אין דעם פֿרט.

מט

ולכן עסק בחינוך של ילדי מצרים, כדי שלא יזיקו כל כך לבני ישראל כשידרו לשם. ובודאי שהוצרך לעזוב בזה קצת מדרך אביו, ולכן נאמר בו לשון שכחה, ששכח תלמודו של בית אביו, והיינו שעזב קצת מלחנך בדרך זה. מה שלא היה כן אצל יעקב בבית לבן

[איבערדעם] האט ער זיך דאך גענומען עפעס מחנך זיין די מצרי'שע קינדער, [כדי] ער זאל עפעס אריינברענגען אין זיי [באופן] אז ס'זאל נישט אזוי שאַדטן [לבני ישראל] ווען אידן וועלן קומען.

נ

נו [אז] ער האט זיך גענומען צו אַזא חינוך וואס מ'ברויך פאַר מצריים, האט ער געמוזט [אביסל] אוועקלייגן דעם חינוך וואס ער האט געהאט [מקובל] פונעם פאטער. איבערדעם איז דאס א לשון 'שכחה'.

נא

יעקב אבינו האט מיט דעם נישט געהאט צו טון.
ביי לבן [אלייין] האט ער נישט געהאט וואס צו פאַררעכטן, [און] אידן וועלן נישט גיין אהין, און לבן איז א מקור הרשע, ער האט זיך נישט מיט דעם 'געדיעלט' לב.
[וממילא] האט ער זיך געהאלטן ביי אלעמען [מבלי שינוי], און ער האט גאָרנישט מסיח דעת געווען [מתורת אבותיו].

נב

[אַבער] יוסף הצדיק האט דאך געמוזט עפעס טון אין מצרים.

ל עיין בזה בליקוטי תורה להאריז"ל (בפרשתו) וז"ל: לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו, אמר רבותינו ז"ל שמל אותם יוסף, סוד הדבר דע וכו', והנה אותן נצוצים שהיו בני בניהם של אדם אשר יצאו בדור המבול, היו בסוד מצרים שמל יוסף, להחזירם אל הקדושה וכו'. וזה שנאמר (מו, כא) וְאֵת הָעַם הָעִבְרִי לְעֵרִים מִקְצֵה גְבוּל מִצְרַיִם, כי אלו שהעביר יוסף, הם אותן שמל, וטלטלם לצרפם וללבנם, ואלו הם הערב רב. וזהו שנאמר (שמות א, ט) הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם מִמֶּנּוּ, כי מתחלה אמר עם בני ישראל, ואח"כ אמר (שם, יב) וַיִּקְצוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וסוד הענין כי הלא עברים היו אותן שנמולו, והיו בעריהן נוהגין מנהג ישראל. וגם יעקב אמרו רבותינו ז"ל (בר"ר פד, ד) שהיה במצרים מגייר גרים, וכל אלו היו נוהגין מנהג ישראל. אמנם ראה פרעה את אלו הנקרא עם בני ישראל, ואינם ישראל עצמן, וזהו הנה עם בני ישראל וגו', וזהו וַיֹּאמֶר אֵל עֲמוֹ וגו', כי גם אלו היו מצרים, אלא שלא היו עמו של פרעה, אלא עם בני ישראל, לכן אמר וַיֹּאמֶר אֵל עֲמוֹ, אל המצרים האחרים שלא היו עם בני ישראל, ואחר כך וַיִּקְצוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, שהם ישראל עצמן. וכזה תבין קצת טעם למה גלו ישראל למצרים, הכל בשביל ניצוצות אלו שקלטן עֲנוּת מצרים, והבן. וזהו שנאמר (בא יב, לח) וגם ערב רב עָלָה אִתָּם, כי אלו הם סוד הערב רב שתנעברו ניצוצין דקדושה במצרים, לכן רצה משה להעלותם וכו'. [ועיין בזה גם בשער הפסוקים (פרשת שמות). והובא זה בשל"ה הק' (פרשת מקץ ופרשת בא), ובבעלי ברית אברהם (פרשת שמות)].

א" עיין בזהו הק' (בשלח מה): לענין הערב רב שעלו עם ישראל ממצרים, דכולהו אתגזרו, וכיון דאתגזרו לא אקרו מִצְרָאִי.

ז"ל שלא התעסק בזה.



זיינע קינדער האָט ער נאָכנישט געהאַט, [שהרי] מַנְשֶׁה איז געווען דער ערשטער וואָס ער איז געבוירן געוואָרן, [ונמצא כִּי] ער האָט נאָכנישט געהאַט וועמען מחנך צו זיין [בִּיז דעמאָלטס] נאָר די מַצְרִי'שע קינדער.
[און] אַז ער האָט מְחַנֵּךְ געווען בלויז מַצְרִי'שע קינדער, האָט ער געברויכט אַוועקצולייגן דעם חִינוּך וואָס ער האָט געזען ביים פאָטער, ווילאַנג ער האָט נישט געהאַט זיינע קינדער.

נג

התחלת ישוב קושיא ח

אמנם לאחר שנולדו לו בנים, כשנולד בן השני וכן הראשון כבר התחיל להתגדל, אָז שוב חזר להתעסק בחינוך בניו, על דרך שראה בבית אביו, מבלי שום פְּשָׁרוֹת

אַבער דערנאָך שוין, ווען ער האָט אָנגעהויבן - מַנְשֶׁה - גרויס צו ווערן, און ער האָט שוין געהאַט נאָך אַ קינד [אפרים], האָט ער שוין געזען [אז] ער ברויך שוין זיינע קינדער מְחַנֵּךְ זיין, האָט ער זיך צוריק גענומען צום פאָטער'ס דָּרֶךְ.
ס'איז 'אויס' [מיטן] נִשְׁנִי אֶת כָּל עֲמָלִי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי.

וואָרן ער האָט דאָך שוין געברויכט האָבן [א ריינע חינוך], אַז ס'איז שוין דאָ קינדער, אַזעלעכע קינדער וואָס מ'קען זיי געבן אַזאַ חִינוּך ווי ער איז געוואוינט [געווען] פון פריער אויס. האָט ער זיך שוין, האָט ער זיך צוריקגענומען צו 'דעם', און ער האָט זיך אָפּגעלאָזט פון דעם חִינוּך וואָס ער האָט געדאַרפט געבן [פאַר] די מַצְרִי'ים.

נד

ישוב קושיא ג וקושיא ה

אבל בעת לידת מנשה, כשעדיין היה קטן ולא היה לו עדיין את מי לחנך, עדיין היה עוסק בחינוך ילדי המצריים, כדי להכניס בהם איזה השפעת קדושה

איבערדעם פאַרשטייט מען.

ווען מנשה איז געבוירן געוואָרן, האָט ער דאָך נאָכנישט געהאַט קיין קינדער [לחנכם, שהרי מנשה] ער איז נאָך געווען קליין [און] ער האָט נישט געהאַט וואָס מְחַנֵּךְ צו זיין, [ובאותה תקופה] איז טאַקע אַזוי געווען 'מִן הַשְּׂמִי'ם' [אז] ער זאָל זיך אָפּלאָזן פון דעם [מאופן חינוך של בית אביו], וואָרן ער האָט געדאַרפט אַביסל אַריינברענגען אין די מַצְרִי'ים אויכעט [עפעס קדושה].

נה

ועל כן בשעתו שפיר היה זה דבר טוב, להחליש כח הטומאה, ולהכין כח המחזיק לבני ישראל כבשרו לשם. ולכן שפיר קרא שם בנו על זה, וגם הזכיר שם ה' על זה באומרו בִּי נִשְׁנִי 'אַלְקִים' אֶת כָּל עֲמָלִי

[וממילא] איז דאָס נישט קיין שלעכטע זאַך געווען, איז דאָס אַ גרויסע טובה געווען, איז עס טאַקע אַ גוטע זאַך. [ואתי שפיר מה שאמר נִשְׁנִי 'אַלְקִים', שנתייחד שם ה' על זה] [קושיא ה).]

[ולכן] האָט ער אים אַ נאָמען געגעבן [על שם] נִשְׁנִי אֶת כָּל עֲמָלִי (קושיא ג), [אז] דער בורא כל עולמים האָט אַזוי געפירט [אז] איך זאָל דאָ עפעס אויך אַריינברענגען [קדושה] אין מצרים [לטיבתם של ישראל, און דאָס איז] אויך געווען אַ חֶסֶד הַבּוֹרָא.
ס'איז אויכעט געווען אַ חֶסֶד הַבּוֹרָא, איז דאָס נישט חלילה קיין שלעכטע זאַך.

ו

המשך ישוב קושיא ח

אבל בכן השני, קרא שמו "אפרים", על פי הפרני אלקים בארץ עניי, והיינו שכבר אוכל מעתה לעסוק בחינוך הראוי, כמו בבית אביו

ווען ס'איז געקומען צו אפרים', האָט ער שוין געהאַט אַן אַנדערן חשבון וועזב את דרך החינוך של מצרים, וחזר לדרך החינוך של בית אביו (וכדלעיל באות נג).
וועל כן קרא שם בנו אפרים, על פי הפרני אלקים בארץ עניי, דהיינו שכבר יכול לחזור לדרך החינוך של בית אביו, אף בארץ עניי שהוצרך תחילה לעסוק שם בפשרות).

ז

ישוב קושיא ט

וזה שמסיים שם בתרגום יונתן וְחִיָּבִין עֲתִיד לְמַתְקוֹף בֵּית אָבָא הָבָא בְּסִינּוּפִיחֻם. כי מעתה עסק בחינוך בדרך ישראל סבא ממש, והתחיל עתה להעמיד החינוך כראוי לבית אביו, כדי להכין דרך כזה לכל בית אביו כשיבואו לשם איבערדעם איז רעכט, דאָס זאָגט דער תרגום יונתן, דער בורא כל עולמים האָט מיר געגעבן שטאַרקייט, אין דעם לאַנד וואָס מ'איז מסוגף, [ווען] מ'קוקט אַן דעם מַצָּב פון דעם לאַנד. און דער בורא כל עולמים האָט מיר געגעבן שטאַרקייט, [אז] איך קאָן פירן מיינע קינדער אַזוי ווי איך בין געוואוינט.

ח

[וועל זה סיים בתרגום יונתן] הִיכָדִין, אַזוי וועט הקדוש ברוך הוא געבן שטאַרקייט אַל בֵּית אָבָא. ווען ס'וועט קומען אַהער דעם טאַטנ'ס הויז, דעם טאַטנ'ס קינדער, וועלן זיי האָבן די זעלבע שטאַרקייט, אין דעם לאַנד טאַקע - אַזוי ווי ס'איז נעבעך נַתְגַּשֵּׁם געוואָרן, די עֲרֹת מִצְרַיִם, - וועט מען זיי געבן דעם שטאַרקייט.

ט

סיום ישוב קושיא ח

אבל אצל בן הראשון עדיין לא היה יכול לקרותו כך, כי עדיין עסק או בחינוך של ילדי מצרים, ולא בחינוך של דרך ישראל סבא, כראוי לבניו ולבית יעקב

[און] ביי מְנַשֶּׁה'ן האָט ער דאָס נאָכנישט געקענט זאָגן, וואָרן דעמאָלטס האָט ער נאָכנישט געהאַט וועמען מְחַנֵּךְ צו זיין, האָט ער אַליין נאָכנישט זיך באַפּאַסט מיט דעם שטאַרקייט. [ווייל] אַז ער האָט זיך נאָכנישט באַפּאַסט²⁷ דערמיט, ער האָט עס [נאָך] נישט געברויכט, האָט אים נאָך הקדוש ברוך הוא עס נישט געגעבן.
הקדוש ברוך הוא גיט, ווען מ'ברוין [עס].

ס

- די זעלבע זאך (ההמשך באות סב).

סא

ישוב קושיא ו

ולזה אמרו במדרש שקרא שם בנו מנשה על שם הנסים שעשו לו, כי מה שהיה יכול להתעסק מתחילה בחינוך ילדי מצרים שעל זה אמר יְשַׁנִּי אֱלֹקִים וגו', שבוה היה אחר כך טובה גם לישראל, ומה שגם אחר כך היה עדיין יוסף נשאר עומד בצדקו כמתחילה והיה יכול אחר כך לעסוק בחינוך הישן של בית אביו, כל זה היה 'בנסים' ובשמירה מיוחדת מן השמים

איבערדעם זאָגט דאָס דער מדרש (בפרשת שמות), אָבער דער נאָמען איז געבליבן אויף די נסים. [כי אפילו] שפעטער, וואו ער האָט געהאַט דעם חִינוּך [הראוי], האָט ער

²⁷ פירוש: מתעסק געווען.

געלויבט ה'שם יתברך אויף די נסים [שהיה לו מתחילה], אז נאך איידער ער האָט עס געהאַט [די קינדער, והוצרך להתעסק בחינוך ילדי מצרים, לפי דרכם ומהותם, גם באותה שעה] איז געבליבן עפעס פון פריער [ונשאר עומד בצדקו, שכל זה היה בשמירה מן השמים בדרך 'נס' (וכדלעיל באות לו)].

[ובאופן זה עלה בידו כי] דער חינוך, דער מצרי'שער חינוך, דער נשני אלקים את כל עמלי, איז אויך א טובה געווען.

סב

[קושיא ז]

וכמו כן יבואר בענין משה רבינו, שקרא שם בנו גרשום, על שם פי גר הייתי בארץ נכריה. ולכאורה גם בזה יוקשה למה קרא שם בנו על זה, דלכאורה אין זה דבר טוב. וכן למה אמרו שהוא על שם הנסים שנעשו לו בזה, וההצלחה שהצליחו הקב"ה בזה, והרי בפשטות הוא צדה מה שהוצרך לנדוד למדין, ולא ישועה

די זעלבע זאך [איז ביי משה רבינו], ער האָט א נאָמען געגעבן פי גר הייתי בארץ נכריה.

[דגם בזה קשה לכאורה], נו וואָס איז דאָס אַזאָ גוטע זאך, [אז] ער איז געווען א גר.

סג

ער פירט טאָקע אויס דער מדרש [אז] ער האָט דאָרט מצליח געווען. [אבל אכתי קשה, נו] העט ער געדארפט א נאָמען געבן אויף דער הצלחה, אָבער נישט אויף דעם וואָס ער איז געווען א גר.

סד

התחלת ישוב קושיא ז

אמנם באמת זהו גופא הוא ישועה רבה ונס גדול, מה שהיה יכול להשאר שם בבחינת גר בארץ נכריה, וכדיבואר עוד להלן

נאָר וואָס'זשע דען, איך מיין אָבער, 'טאָקע דאָס' איז די גרעסטע הצלחה, דעם גרעסטע נס, די גרעסטע ישועה.

[דהנה] לכאורה איז א קשיא [על אומרו] כי גר הייתי בארץ נכריה, [דהוא כפל לשון. שהרי] פאָרוואָס איז מען א גר, [ווייל] מ'איז אין א פרעמד לאַנד, [אם כן] איז דאָך דאָס איין זאך, פאָרוואָס זאָגט ער עפעס טאָפלט, איך בין געווען א גר אין א פרעמד לאַנד. [והלוא] ווען ער איז אין א היימיש לאַנד איז ער דאָך נישט קיין גר.

ס'איז דאָך ממילא [מובן כן], אז ער זאָגט איך בין געווען א גר, בין איך געווען אין א פרעמד לאַנד.

(המשך וסיום ענין זה. להלן מן אות קג)

סה

הקדמה להמשך ישוב קושיא ז

בביאור הגמרא חגיגה, בפסוק ירחבו הנער פזקן

(עד אחר אות קב)

בגמרא: י"ח קללות נתנבא ישעיה, ולא נתקדשה דעתו עד שאמר ירחבו הנער פזקן, שבני אדם שמוערים מן המצות, ירחבו בני שמואל במצות כרמון. והנלקה פזקבד, מי שהמורות דמות עליו כקלות, בני שקלות דומות עליו כחמורות

[נאָר] וואָס'זשע דען, [להבין ענין זה נקדים תחילה וואָס] איך האָב געזאָגט^ל [לפרש וואָס]

^ל עיין קצת מזה ובאופן אחר קצת, בס"ג ב תשי"ט. ובחינה זו שאמר רבינו כן, עיין גם במסיבה א' וישב תשכ"ח. ועיין עוד בחינה בזה, בס"ג יח תשכ"ח.

די גמרא זאָגט אין חגיגה^{לה}, ישעיה הנביא האָט געשאַלטן י"ח קללות חס ושלום, ה' ישמרינו. [ווי] דער פֿסוק רעכנט אויס (בישע' פֿרק ג), ס'וועט נישט זיין קיין נביא, און קיין קוסם, און קיין יועץ, קיין נשוא פֿנים. קיין מנהיג, קיין תורה, רחמנא ליצלן וואָס ער רעכנט אויס.

ולא נתקרה דעתו, עד, ביז ער האָט נישט געזאָגט די קללה [פון] ירהבו הנער בָּזֶקֶן. אז די וואָס זיי זענען מְנוּעָרִים מִן הַמַּצּוֹת, די וועלן ירהבו, זיי וועלן זיך מתגדל זיין, און זיי וועלן מַעֲזִיז פֿנים זיין, אַקעגן די זַקָּנִים וואָס זענען מְמוּלָא מיט מַצּוֹת. [והנְקֵלָה בְּנִכְבָּד, אז די] נְעָרִים וואָס איז חמורות דומה לָהֶם בְּקָלּוֹת, ירהבו בְּזָקָנִים שְׁקָלוֹת דומה להם כחמורות.

סו

קושיא א - בגמרא חגיגה

ומאמר זה קשה להולמו, וכי סלקא דעתך שישעיה שונא לישראל היה, ולא נתיישב דעתו עד שאמר גם קללה כו
נו וואָס עפעס, [וכי] חלילה דער ישעיה הנביא עפעס חלילה איז חס ושלום געווען אַ שוֹנֵא יִשְׂרָאֵל? ער האָט זיך נישט געקילט [דעַתו] ביז ער האָט נישט געזאָגט 'די' קְלָלָה?
ס'איז [דאָך] נישט צו פֿאַרשטיין.

סו

תירוץ מהרש"א - על הקושיא בגמרא חגיגה

ובמהרש"א מפרש, לפי שזה מסימני עיקבא דמשיחא, ובכן נתקרה דעתו שכבר קרבה זמן הגאולה
דער מהרש"א וויל אפילו זאָגן [פֿשט], ווייל די גמרא זאָגט^{לו} בעיקבא דמשיחא

^{לה} בגמרא חגיגה (יד): כי אתא רב דימי אמר, שמונה עשרה קללות קילל ישעיה את ישראל [פירש"י: כלומר נתנבא עליהן שמונה עשרה פורעניות], ולא נתקרה דעתו עד שאמר להם המקרא הזה ירהבו [יתגאון] הנער בָּזֶקֶן והנְקֵלָה בְּנִכְבָּד. ◦ שמונה עשרה קללות מאי נינהו, דכתיב (ישעיה ג, א-ה) כי הנה האֲדוֹן ה' צָ-בָאוֹת מְסִיר מִירוּשָׁלַיִם וּמִיְהוּדָה (א) מִשְׁעָן (ב) וּמִשְׁעָנָה (ג) כָּל מִשְׁעָן לָחֶם (ד) וְכָל מִשְׁעָן מִיָּם. (ה) גְּבוּר (ו) וְאִישׁ מִלְחָמָה (ז) שׁוֹפֵט (ח) וְנָבִיא (ט) וְקָסֵם (י) וְזָקֵן. (יא) שֵׁר תְּמָשִׁים (יב) וְנִשְׁוֹא פָנִים (יג) וְיוֹעֵץ (יד) וְחֹכֵם תְּרָשִׁים (טו) וְנִבּוֹן לָחֶשׁ. (טז) וְנִתְתִּי נְעָרִים שְׂרָיָה (יז) וְתַעֲלּוּלִים יִמְשְׁלוּ בָם וגו'. [יח] וְנָגַשׁ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ, יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בָּזֶקֶן וְהַנְקֵלָה בְּנִכְבָּד [כן כתב סם בהגהות הגר"א בחשבון ה"ח]. ◦ מִשְׁעָן אֵלּוּ בְּעָלֵי מְקָרָא, מִשְׁעָנָה אֵלּוּ בְּעָלֵי מִשְׁנָה, כְּגוֹן רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תִּימָא וְחִבְרִירוֹ. פְּלִיגוּ בֵּה רַב פֶּפֶא וְרַבְּנָן, חַד אִמְר שֶׁ מֵאוֹת סֹדְרֵי מִשְׁנָה (הוּי בִּימְיָהוּן), וְחַד אִמְר שֶׁבַע מֵאוֹת סֹדְרֵי מִשְׁנָה. כָּל מִשְׁעָן לָחֶם, אֵלּוּ בְּעָלֵי תַלְמוּד [נִישׁ לְסוּמָךְ עַל הוֹרָאָתָא כְּסִמְכִית לַחֵם], שְׁנֵאמַר (משלי ט, ה) לָכֹךְ לָחֶמְךָ בְּלִחְמֵי וְשִׁתּוֹ בִּינֵי סִקְכָתִי. וְכָל מִשְׁעָן מִיָּם, אֵלּוּ בְּעָלֵי אַגְרָה, שְׁמוּשְׁכִין לְבוּ שֶׁל אִים כְּמִים בֶּאֱגָדָה. גְּבוּר, זֶה בְּעַל שְׁמוּעוֹת [שְׁמַעַת הַלְכוֹת פְּסוּקוֹת מְרֻבּוֹתֵי, וְשִׁגּוּרוֹת בִּפְיָן]. וְאִישׁ מִלְחָמָה, זֶה שִׁיּוּדַע לִישָׁא וְלִיתֵן בְּמַלְחָמָתָה שֶׁל תּוֹרָה. שׁוֹפֵט, זֶה דִּין שֶׁדִּין אֵינָא לְאִמְרָתוֹ. נָבִיא, כְּמִשְׁמַעוֹ. קוֹסֵם, זֶה מַלְךְ, שְׁנֵאמַר (משלי טו, י) קוֹסֵם עַל שְׁפָתַי מִלֶּךְ. זָקֵן, זֶה שְׂרָאִי לִישֵׁב בִּישִׁיבָה [וְלִיטוֹל מִמֶּנּוּ עֵצָה בְּכָל דְּבַר חֲכָמָה]. שֵׁר תְּמָשִׁים, אֵל תְּקִיר שֶׁר תְּמָשִׁים אֵלָא שֵׁר חוֹמְשִׁין, זֶה שִׁיּוּדַע לִישָׁא וְלִיתֵן בְּחִמְשָׁה חוֹמְשֵׁי תּוֹרָה. דְּבַר אַחֵר שֶׁר תְּמָשִׁים כְּדָרְבִּי אַבְהוֹ [לְהַעֲמִיד לִפְנֵי מִתּוֹרַגְמָן לְדִירוֹשׁ בְּרִבִּים], דָּאמַר רַבִּי אַבְהוֹ מִכָּאֵן שְׁאִין מַעֲמִידִין מִתּוֹרַגְמָן עַל הַצְּבוּר פָּחוֹת מִחֲמִשִּׁים שְׁנָה. וְנִשְׁוֹא פָנִים, זֶה שְׁנוֹשָׁאִין פָּנִים לְדִירוֹ בְּעִבּוּרָו לְמַעַלָּה [שֶׁהֵלךְ יוֹזִינִין בּוֹכּוֹתָן] כְּגוֹן רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוּסָא [כְּדָאמְרִין בְּעֵלְמָא (תְּעִינִי כִּד): כֹּל הָעוֹלָם אֵינוֹ נִיּוּן אֵלָא בְּשִׁבְלִי חֲנִינָא בְּנִי], לְמַטָּה [מַלְכֵי הָאוֹמוֹת מְכַבְּדִין אוֹתָן בְּשִׁבְלִין], כְּגוֹן רַבִּי אַבְהוֹ בִּי קִיסֵר [שְׁהִיָּה חֲשׁוֹב בְּבֵית הַמֶּלֶךְ, כְּדָאמְרִין בְּמַסַּכַת סְנַהֲדָרִין (יד) דְּהוּוּ נִפְקִי אַמְהָתָא דְּבִי קִיסֵר לֵאפִיָּה כו.], יוֹעֵץ, שִׁיּוּדַע לְעִבְר שָׁנִים וְלִקְבוּעַ חֲדָשִׁים. וְחֹכֵם, זֶה תַלְמִיד הַמַּחֲכִים אֶת רַבּוֹתָיו. תְּרָשִׁים, בְּשַׁעָה שְׁפּוֹתָח בְּדַבְרֵי תּוֹרָה הֵכֵל נַעֲשִׂין כַּחֲרָשִׁין. וְנִבּוֹן, זֶה הַמְבִּין דְּבַר מִתּוֹךְ דְּבַר. לָחֶשׁ, זֶה שְׂרָאִי לְמַסּוֹר לוֹ סֹתְרֵי תּוֹרָה שְׁנִיתָנוּ בְּלַחֵשׁ [כְּגוֹן אַב בֵּית דִּין, וְלִבּוֹ דּוּאָג קָרָב] (כְּדָלְעִיל יא.). וְנִתְתִּי נְעָרִים שְׂרָיָה, מֵאִי וְנִתְתִּי נְעָרִים שְׂרָיָה, אִמְר רַבִּי אֲלֵעָזָר אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שְׁמוּנְעִרִין מִן הַמַּצּוֹת. וְתַעֲלּוּלִים יִמְשְׁלוּ בָם, אִמְר רַב אַחָא בְּרִי יַעֲקֹב, תַעֲלִי בְנֵי תַעֲלִי [שְׁוֵעִלִים]. וְלֹא נִתְקַרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שְׁאִמְרָ לָהֶם יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בָּזֶקֶן, אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שְׁמוּנְעִרִין מִן הַמַּצּוֹת, יִרְהֲבוּ בְּמֵי שְׁמוּלָא בְּמַצּוֹת כְּרֻמוֹן. וְהַנְקֵלָה בְּנִכְבָּד, יִבָּא מִי שְׁחִמּוּרוֹת דּוּמּוֹת עֲלֵיו קְלָלוֹת, וִירְהֲבוּ בְּמֵי שְׁקָלוֹת דּוּמּוֹת עֲלֵיו כַּחֲמּוּרוֹת.

^{לו} במהרש"א (חגיגה שם ד"ה ונתתי): ואמר (ישעיה ג, ה) ירהבו הנער בָּזֶקֶן כו' אלו בני אדם שמונעין כו'. נלמד



איז חוצפא יסגא, (ולכן מקללה זו) האָט ער פאַרשטאַנען, [כי] אַז ס'וועט שוין זיין יִרְהִבּוּ הַנַּעַר בְּזִקְן, וועט שוין זיין בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ (בזמן קרוב, ולכן בזה נתקרה דעתו).

סח

מה שעדיין קשה לתירוץ מהרש"א

אמנם אין זה מספיק, דהלא רואין שכבר עבר זמן רב מימות ישעי', ועדיין לא נושענו

נאָר בעונינו הרבים איז אָבער [שוין] אַדורך זייט דעמאָלטס אַ לאַנגע צייט, ועדיין לא נושענו. ולמה נתקרה דעתו בזה.

סט

אַזוי ווי ס'שטייט^{לח}, ווי רבי עקיבא האָט געזאָגט, אַז ווילאַנג ס'איז נישט נְתַקִּים געוואָרן די נְבוּאָה פון שוועלים הִלְכוּ בוֹ (איכה ה, יח), איז נישטאָ די נְבוּאָה [של הנחמה והגאולה, אָבער] אַז ס'איז שוין דאָ 'די' נְבוּאָה, האָט ער זיך געפרייט [דאס כן כבר יבוא גם הזמן של הגאולה ונחמה].

[נו] דאָס איז געווען בזמן רבי עקיבא [שהיה סמוך לאחר זמן החורבן], און ס'איז 'שוין' געווען די נְבוּאָה פון שוועלים הִלְכוּ בוֹ, און מ'האָט זיך שוין געפרייט [אַז] ס'איז אַ סימן ס'קומט שוין [די גאולה]. און בעונינו הרבים, מ'זעט נאָך אַלץ נישט [די גאולה].

ע

[וכמו כן] דער יִרְהִבּוּ הַנַּעַר בְּזִקְן, איז שוין אויך אַ היבשע פאַר יאָר, און מ'זעה מיר נאָך אַלץ נישט [די גאולה].

עא

גם עדיין קשה לתירוץ, למה דייקא בזה נתקרה דעתו, ולא אמר שנתקרה דעתו בפסוקי הנחמה על הישועה

[ויעוד כי] אָבער 'דאָך' [אף לדברי מהרש"א, וכי] מיט 'דעם' [דוקא] איז נתקרה דעתו ? ער העט געברויכט זאָגן נתקרה דעתו און זאָל אַרויסזאָגן ס'וועט זיין אַ ישועה, ביאת המשיח. [אָבער ווען] ער זאָגט יִרְהִבּוּ הַנַּעַר בְּזִקְן, איז נתקרה דעתו ?

מענינו, דלאו ממש בנער וזקן ונקלה בנכבד משתעי קרא, אלא לענין תורה ומצות קמשתעי קרא, דנער שמנוער מן המצות, וההיפך זקן שקנה חכמה ומלא מצות כרמון. ויבא מי שחמורות כו', דהיינו שכולן קלים בעיניו, וההיפך מי שקלות כו', שכולן חמורות הם בעיניו. ונראה לפרש, הא דאמר שבקללה זו דירהבו הנער וגו' נתקרה דעתו של ישעיה, שהוא על פי מה שכתבו בפרק חלק (סנהדרין יז). בעקבות משיחא [חוצפא יסגא] כו', ויראי חטא ימאסו כו', נערים ילבינו פני זקנים כו'. וכיון דקללה זו סימן לביאת המשיח, נתקרה בה דעתו של ישעיה.

^{יז} בגמרא סוטה (מט:) וסנהדרין (צז:). והובא להלן בהערה לט מ.

^{לח} בגמרא מכות (כד:): שוב פעם אחת היו [רבן] גמליאל ור"א בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין, ורבי עקיבא מצחק, אמרו לו מפני מה אתה מצחק, אמר להם מפני מה אתם בוכים, אמרו לו מקום שכתוב בו (במדבר א, נא) וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמָת, ועכשיו שוועלים הִלְכוּ בוֹ ולא נבכה. אמר להן לכן אני מצחק, דכתיב (ישעי' ה, ב) וְאָעִידָהּ לִי עֵדִים וְאֶמְנִים אֶת אוֹרֶיהָ הִכְהִן וְאֶת זִכְרֶיהָ בֵּן יְבָרְכֶיהָ, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב (מיכה ג, יב) לָכֵן בְּגָלְלָכֶם צִיּוֹן שָׂדֶה תִּהְיֶה וְתִהְיֶה גוֹר, בזכריה כתיב (ח, ד) עַד יִשְׁבוּ זָקֵנִים וְזָקֹנֹת בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַיִם, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו, עקיבא נחמתנו, עקיבא נחמתנו.



עב

הקדמה לישוב הקושיא בגמרא חגיגה

בביאור הגמרא: זקנים יעמדו מפני נערים

האב איך געזאגט.

[דהנה] די גמרא זאגט סוף סוטה^{לט}, און אין סנהדרין^{לז} כעין זה, בעיקבא דמשיחא חוצפא יסגי, נערים ילבינו פני זקנים, וזקנים יעמדו מפני נערים, זיי וועלן 'אויפשטיין' [הזקנים מפני הנערים].

עג

ראיתי בספר שמקשה הדתינח מה שאמרו נערים ילבינו פני זקנים, זה הוא מכלל החוצפה של הדור דעיקבא דמשיחא, אבל מה שאמרו זקנים יעמדו מפני נערים, אין זה מובן, דהלא הוקן יש לו להבין שלא להעמיד עצמו בפני הנערים

איך האב עס געזען אמאל שטיין ערגעץ^{מא}, - דאכט זיך מיר [אז] ערגעץ אין א הקדמה פון רבי ישראל סאלאנטער'ס ספרים. -

האב איך געזען פרעגט ער א קשיא, מילא נערים פני זקנים ילבינו, [ווייל] 'זיי' זענען עזות פנימ'ער [און] מחוצפים.

אבער 'זקנים' וועלן אויפשטיין פאר די נערים? פארוואס וועלן 'זיי' אויפשטיין.

ממה נפשך, פארוואס [טאקע].

לאזן זיי [טאקע] נישט אויפשטיין, [דהרי הזקן] 'ער' ברויך דאך [יא] צו פארשטיין, אז ער ברויך נישט אויפצושטיין.

עד

ולכן נראה דאין צריך לפרש הלשון 'יעמדו' כפשוטו, מלשון קימה והעמדה, אלא הוא על דרך שאמר הכתוב ובעת ההיא יעמדו מיכאל, דפירושו 'שישתתק' מלחמלין זכות

נאך קען זיין [דער פשט, וואס] די גמרא רעכנט אויס [זקנים יעמדו מפני נערים, דפירושו 'שטיל בלייבן'] [כדיבואר להלן].

^{לט} בגמרא סוטה (מט: ו"ג שהוא משנה שם): בעקבות משיחא חוצפא יסגא וכו', ומלכות תהפך למינות, ואין תוכחה וכו', וחכמות סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת נעדרת וכו'. • תניא רבי נהוראי אומר, דור יעמדו מפני קטנים וכו'. ועל מה יש לנו להשען, על אבינו שבשמים.

^מ בגמרא סנהדרין (צז:): תניא רבי יהודה אומר, דור שבן דוד בא בו, בית הוועד יהיה לזנות וכו', וחכמת הסופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, ופני הדור כפני כלב, והאמת נעדרת וכו'. • תניא רבי נהוראי אומר, דור שבן דוד בא בו, נערים ילבינו פני זקנים, וזקנים יעמדו לפני נערים, ובת קמה באמה וכלה בחמותה, ופני הדור כפני כלב, ואין הבן מתבייש מאביו. • תניא רבי נחמיה אומר, דור שבן דוד בא בו, העזות תרבה, והיוקר יעות, והגפן יתן פרי ויהיין ביוקר, ונהפכה כל המלכות למינות, ואין תוכחה.

^{מא} בספרי הגר"י מסאלאנט לא מצאנו כעת. ויתכן שהספר שראה רבינו כן, הוא בפירוש אבן שלמה להגר"א מוילנא על מגילת אסתר (א, ה. ע"ד הרמז), שכתב שם כל ענין זה בקצרה, וז"ל: והענין כי בעקבות משיחא חוצפא יסגי, ונערים ילבינו פני זקנים, וזקנים יעמדו מפני נערים (סוטה מט:). וזהו כוונתם שאמרו (חגיגה יד.) י"ח קללות קלל ישעיה ולא נתקרה דעתו וכו', וזה קשה להולמו, וכי סלקא דעתך שישעיה שונא לישראל היה. אלא דכל דוחקין דעבדין לישראל בגלותא, מקרב פורקנא, כמו שאמרו (ברכות ו:): אגרא דכלה דוחקא. ולכך כל הקללות הן לטובתן, לקרב הגאולה, ואעפ"כ לא נתקרה דעתו עד שאמר יְרָבְבוּ הַנַּעַר בְּזֶקֶן, שאז וודאי אָמַי מְשִׁיחָא, ידבעיקבות' משיחא חוצפא יסגי. • והענין של החוצפא ההיא, כי מעמידין דיין ופרנס שאינו הגון, ואמרו (סנהדרין ז:): כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה וכו', ובירושלמי (ביכורים יא: ועי' גם בבבלי סנהדרין שם) קראם אָלְהֵי כֶסֶף וְאֵלְהֵי זָהָב (יתרו כ, כ) עיין שם במהרש"א (סנהדרין שם ד"ה בשביל כסף וזהב), ולכך נערים פני זקנים ילבינו. • אבל זקנים יעמדו מפני נערים, מי הכריחן לכך, אלא שגברה החוצפא, והוא אף בזקנים ובכולם, גם בגדולי הדור.

עה

[דלפי מובן הפשוט דפירושו 'אויפשטיין', איז] אין הכי נמי ער איז זייער גערעכט מיט דער קשיא, ער ברויך טאקע נישט אויפצושטיין פאר די'.
נאָר [לפי פשוטו יש לומר כי] דאָס קער נעבעך צום עיקבא דמשיחא, דאָס קער צום חוצפא יסגא.

עו

[אבל לדרכינו יש לומר עוד, דהוא על דרך וואָס] ס'שטייט^{מב} ובעת ההיא יעמד מיכאל, [ופירושו חכ"ל^{מג}] דער מלאך מיכאל וועט נשמתק' ווערן, ער וועט נישט מלמד זכות זיין.

ס'שטייט יעמד, דרש'נט די גמרא [כי השתיקה] דאָס הייסט 'עמידה', ער בלייבט שטיין. ער וועט בלייבן שטיין [וכמי שאומר] איך האָב נישט וואָס צו זאָגן.

עז

וכמו כן בכהן הכוונה שהוקנים 'ששתקו' בפני הנערים,
של א ימחו נגד מעשיהם, מחמת אימת הרשעים שבוור

[און] בעונונו הרבים [דאָס] זעט מען היינט אויכעט [בחינת עמידת הדיבור אצל הזקנים מפני הנערים].

ס'איז דאָ אסאך [וואָס זענען] טאקע זקני הדור, מנהיגי הדור, תלמידי חכמים ערליכע אידן, און מ'האט מורא פארן דור, פאר די מנערים מן המצות איז מען [אין] 'איין פחד', מ'טרויעט זיך נישט צו רעדן א' וואָרט' [נגד מעשי הנערים].
[און] בעונונו הרבים מ'זאגט נישט אויס דעם אמת.
דאָס דור קוקט אזוי אויס [והזקנים משתתקים מלהוכיחם ולגלות האמת].

עח

וחו מכלל שאר עניני שפלות הדור, שחשבו שם בגמרא על הזמן של עיקבא דמשיחא

טאקע דאָס איז די גמרא מתאונן אויפן דור [של עיקבא דמשיחא], פארוואָס ס'וועט אזוי זיין, אַז זקנים יעמדו' מפני נערים. וואָס עפעס, זיי וועלן שטיין בלייבן.

^{כב} בדניאל (יב, א): ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העמד על בני עמך, והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא, ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר.

^{כג} במדרש תהלים (מזמור ס): יענף ה' ביום צרה (שם, א). זה שאמר הכתוב (שם, צא, טו) יקראני ואענהו, אמר הקב"ה, בשעה שמגעת צרה לישראל ומבקשין אותי, והן משתתפין בכבודי, כבודי עמה, באותה שעה אני עונה אותם, שנאמר יקראני ואענהו, למה, עמו אנכי בצרה וכו'. דבר אחר באזיה יום, יום שהכל מודים בו שהוא צרה לעליונים ולתחתונים, שאפילו מלאכי השרת יראין ממנו וכו'. ואומות העכו"ם אומרים (ישיע' ל, ה) הוי גדול היום ההוא מאין כמהו. וישראל על ידי דוד אומרים יענף ה' ביום צרה, צרה שהיא לעליונים ולתחתונים. והקב"ה אומר לאומות העכו"ם בואו ודונו עם בני ישראל, שנאמר (ישיע' מא, כא) קרבו ריבכם יאמר ה'. והם אומרים, רבנו של עולם מי עושה קומטמוריסון של בניך. והוא אומר להן, אני כביכול, שנאמר (תהלים סח, לו) הוא נתן עז ותרעמות לעם. ושאי אומות העכו"ם אומרים, רבנו של עולם וכי משוא פנים יש בדבר, אלו מגלי עריות ואלו מגלי עריות, אלו שופכי דמים ואלו שופכי דמים, אלו עובדים עבודה זרה ואלו עובדין עבודה זרה. מפני מה הללו יורדין לגיהנם והללו אינן יורדים. באותה שעה נמצא סניגורין של ישראל משתתק, שנאמר ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העמד על בני עמך, ואין העמד אלא משתתק, שנאמר (איוב לב, טו) חתו ולא ענו עוד, שרצה ללמד סניגוריא על ישראל. כיון שהוא משתתק, אומר לו הקב"ה, מיכאל, נשתתק ואין אתה מלמד זכות וסניגוריא על בני, שאני מדבר עליהם צדקה ומשעים, שנאמר (ישיע' סג, א) אני מדבר בצדקה רב להושיע.

וברש"י דניאל שם: ובעת ההיא יעמד מיכאל. ישתתק כאלם, שיראה הקב"ה דן בעצמו, ואומר היאך אאבד אומה גדולה כזו בשביל ישראל: והיתה עת צרה. בפמליא של מעלה, וקטיגוריא בתלמידי חכמים, בזווי ובזווי דבוזי, כמו שאמרו רבותינו בהגדה בפרק אחרון של כתובות (א"ב).



[הן לפשוטו כי] זיי וועלן 'אויפשטיין' פאַר די נַעֲרִים, אָדער [לדרכינו כי] זיי וועלן נִשְׁתַּתֵּק ווערן.

פאַרוואָס טאַקע.

[נאָר] די גמרא רעכנט דאָס אויס טאַקע נעבעך פאַרן שְׁפּוֹלוֹת הַדּוֹר, פון עיקבא דְּמִשְׁיחָא.

עט

התחלת ישוב הקושיא בגמרא חגיגה

נו, ווען דאָס איז טאַקע אַזוי, איז דאָך נאָך אַרגער, איז דאָך שוין נישט גוט. נו אָבער ווען דאָס איז אַזוי, אַז די זְקֵנִים האָבן דָּךְ אַרְץ פאַר די נַעֲרִים, דעמאָלטס לעבן זיי זייער גוט, וואָרן זיי ברויכן זיי דאָך נאָך, זיי העלפן זיי דאָך נאָך מיט [שהנערים אומרים שגם הזקנים מסכימים על מעשיהם].

ב

עוד הקדמה לישוב הקושיא בגמרא חגיגה

בביאור הגמרא פסחים: אילמלא צריכין להם למשא ומתן, היו הורגין

[וכעין ווי] איך האָב געזאָגט^מ, די גמרא זאָגט^מ, עמי הארץ, אילמלא היו צריכין אותנו למשא ומתן, ווען זיי [די עמי הארצים] העטן נישט געברויכט די תְּלִמִּידֵי חֻכָּמִים צו מִשָּׁא וּמִתֵּן, היו הורגין^מ, העטן זיי גע'הָרְג'עט.

^מ במסיבה למוסדות יטב לב, ג' בהר תשי"ט. - וז"ל רבינו שם: נאָר מי גרם לו [שיעשיר] דיבוקו עמך [רש"י בהר כה, מו], ער ברויך דין האָבן צו דעם. וואָרן לעולם האָט ער [הגוי] דאָך פֿינט אַ איד, נאָר ער ברויך אים האָבן [כדי] ער זאָל פון דיר ווערן אַ עושר, אַז אידישע אידען זאָלן אים צוהעלפן, צו דעם ברויך ער אים האָבן. ○ און איך פאַרשטיי [מיט דעם] די גמרא, [וואָס] די גמרא זאָגט [אַז] די עמי הארץ, אילמלא צריכין אנו להם למשא ומתן, ווען זיי ברויכן נישט דעם תלמיד חכם צו משא ומתן, היו הורגין אותם, העטן זיי גיווען גע'הָרְג'ט די תלמידי חכמים. [אין] לכאורה פאַרשטיי איך נישט, וואָס ברויך מען האָבן תלמידי חכמים צו משא ומתן, [ואדרבה הרי אמרו] [עירובין נה]. לא תמצא [התורה] לא בסחרנים ולא בתגרנים, תלמידי חכמים זענען נישט קיין סוחרים, און ווידער אַז מ'איז אַ סוחר איז מען נישט קיין תלמיד חכם, אַזוי זאָגט דאָך די גמרא (שם) [בדרשה הפסוק] וְלֹא מַעֲבִיר לָיִם [נצבים ל, יג], לא תמצא [בתגרים וסוחרים, ונמצא] ס'איז דאָך אַ סתירה די צוויי. [דער עס הארץ] ער האַנדלט לָיִם, [און צו] וואָס ברויך ער האָבן תלמידי חכמים צום משא ומתן. - [נאָר] איין משא ומתן האָב איך געטראָפֿן וואָס מ'ברויך אַ תלמיד חכם, [והוא אצל] 'הַקְשִׁי'ם, דאָרט ברויך מען תלמידי חכמים אויך, צו 'דעם משא ומתן' ברויך מען דעם תלמיד חכם, ער ברויך האָבן אַ רב ביים משא ומתן [וואָס] ער זאָל אים געבן 'הַקְשִׁי'ם, [און] ער מאַכט גוטע ביזנעס פון די תלמידי חכמים, ער ברויך דאָך האָבן 'הַקְשִׁי'ם. די איינע ביזנעס [אין] וואָס איך האָב געטראָפֿן, וואָס ס'איז עפעס דער דרך [כך]. - [אבל בוולת זה] וואָס האָט ער עפעס אַ משא ומתן פון די תלמידי חכמים. ○ נאָר וואָס דען, דאָס זעט מען [היינט], אַז מ'דאַרף האָבן [תלמידי חכמים] אַז מ'זאָל צוציען [דעם] הַמִּזְוֶה דורך זיין, מ'מאַכט פון דעם גרויסע געלטער - די גרויסע אַפִּיליס - אַז מ'זאָגט אַז תלמידי חכמים זענען 'מיט זיי', מ'מאַכט טאַקע גוטע ביזנעס דורכדעם, ווייל דורכדעם ציהט מען דאָך צו [לב ההמון לתמוך בהם], און דאָס איז עס, מיט דעם וואָס מ'האַלט זיי צי. ○ [וזה שכתב רש"י] מי גרם לו שיעשיר דיבוקו עמך, ווייל דאָס קומט דאָך פון דיר, דעס איז גרם לו שיעשיר. [און] דאָס איז אַן ענוש פאַרן דור, און פאַר אים. און ס'איז נעבעך וְיָמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ [בהר שם], דורך דיבוקו עמך נעבעך ווערט מען פאַראַרימט [בתורה], ערם ווערן פון תורה ומצות. ○ און בפשטות [אויך, ווייל] מ'נעמט צי כוחן של ישראל, מ'נעמט צו דאָס אידישע געלט וואָס מ'דאַרף האָבן אויף תורה, און אויף מצות. אויף אויפצוהאַלטן מַגְדָּל צו זיין דורות אידישע קינדער, איז אַין דורש ואין מבקש, ס'איז נישטאָ פון וואו צו נעמען, נישטאָ פון וועמען צו נעמען, [ווייל] אַלע געלטער גייען אַריין [צו דעם] דיבוקו עמך, אויף דעם יד גֵּר וְתוֹשֵׁב וואָס ס'איז דיבוקו עמך, 'אַהִין' גייען אַריין אַלע געלטער, און אַז מ'דאַרף האָבן [געלט] אויף אידישקייט, איז נישטאָ בעוה"ר.

^מ בגמרא פסחים (מט): אמר רבי אלעזר, עם הארץ אסור להתלוות עמו בדרך וכו'. תניא אמר רבי עקיבא, כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור וכו'. תניא רבי אליעזר אומר אילמלא אנו צריכין להם למשא ומתן, היו הורגין אותנו.

^מ רבינו בזהירות לשונו נמנע מלסיים תיבת 'אותנו'.

פא

קושיא א - בנמרא פסחים

מעולם תמהתי על ביאור מאמר זה שבנמרא, דלכן אין עמי הארץ הורגין לת"ח, לפי שצריכין לת"ח לצורך משא ומתן שלהם. דאינו מוכן וכי הוכן מצינו שהת"ח נצרך להעסק ומשא ומתן של הע"ה

אייביג האב איך מיך געוואונדערט [על מאמר זה]. איך האב נאך קיינמאל נישט געהערט [אז] צו א 'ביזנעס', מ'זאל ברויך א תלמיד חכם.

[אז] אן עם הארץ האט א 'פאבריק', א 'פעקטארי' אדער א גרויסע 'ביזנעס', זאל ער רופן א תלמיד חכם "העלף מיר עפעס ארויס צום געשעפט, גיב מיר אן עצה". איך האב נאך קיינמאל נישט געהערט דעם פאל.

זיי האבן גרויסע געשעפטן, אין סוף [הדבר] ווער ברויך א תלמיד חכם.

פב

ולא מצאתי מסחר כזה רק בעניני "הכשרים" וכדומה, שצריכין לזה עדותו של הת"ח, כדי שהעם יקנו מהם, אבל לא בסתם משא ומתן

אויסער [די וואס] ס'איז פארהאנדן אזעלעכע ביזנעס וואס מ'ברויך א תלמיד חכם, למשל 'הכשרים', צו דעם מוז ער האבן א תלמיד חכם, אז נישט קאן ער די ביזנעס נישט מאכן.

סיידן עפעס אזעלעכע ביזנעס וואס פון דעם באשטייט דאס גאנצע [ביזנעס, מהכשר והסכמת רבנים].

פג

ישוב הקושיא בנמרא פסחים (באופן ראשון)

ולפי מצב הדור האחרון אמרתי לפרש דברי הנמרא, כי במה שהתלמודי חכמים שותקין על מעשי הרשעים שבדור, ונרמזה להעם כי הם מסכימין לזה, על ידי זה עולה בידם להטות לב העם אחריהם, ועולה בידם לקבץ הרבה 'ממון' מאנשי הדור. וכמו שרואין בעוה"ר בענין "דזשואיש אפיעל" שהרשעים מגבין בכל העולם, ובהסכמת הרבנים נמשכו רוב הדור לתמוך בהם, אף שהרשעים עושים כזה כל מיני עקירת הדת

נאך היינט זעט מען [דעם פשט].

[ווייל צו] די פראצות הדור, [און] די אלע געלטער [דערצו, וכגון] דעם גאנצן 'דזשואיש אפיעל', ברויך מען האבן צו דעם אלע רבנים [כי הרשעים מפרסמים בשם הרבנים כאילו יש

¹⁷ ה'דזשואיש אפיעל' הוא מגבית הממון וישנא אקציע'ס שנערכה ע"י התנועה הציונית לקבץ ולאסוף ממון בכל העולם עבור חיוץ מדינתם והצבא הטמא שלהם, ובימים ההם היו הנגדרים אחר הציונים עורכים מגבית זו גם בבתי כנסיות ובתי מדרשות בליל כל נדרי, ואף אצל החוגים שלא השתייכו עם הציונים בגלוי, והכל בתואנת שוא ושקר שהוא עבור 'הצלת ישראל'. ומגודל הפראפעגאנדע עלה בידם להשיג סכומים עצומים של אלפים ורבבות, עד כדי כך שתרמו להם גם עניים ואביונים שתרמו מפת לחמם, ומכרו חפצי ביתם במסירת נפש גדולה לחזק הכוחות שלהם. וגם הרבנים שמו יד לפה ושתקו על זה, והרבה מהם עוד עזרו ועסקו ודרשו בעד המגבית. (מקונטרס דברות קודש).

ועיין עוד בזה בדברי רבינו במסיבה מוצ"ש בחקותי תשט"ז לטובת כולל שומרי החומות, ובאסיפת הרבנים ד' נשא תשי"ח (קצתו מובא לקמן). - ועיין גם ביואל משה (א. קי.) דו"ל: הנה לא מסתפק שום אדם, כי אותה המלכות מעברת על הדת, וחפצה לעקור האמונה וכל התורה כולה, וכמו שהעיד החכם מכל אדם (משלי ד, טו) כי לא ישנו אם לא ירעו ונגזלה שנתם אם לא יקשילו, וכמו שנתברר מכמה דורות שזה כל תאוותם. אלא שמפחדים קצת מן העולם. • ובודאי שמתושביהם לא היו מפחדים כלל, כי שם הכל תחת ממשלתם, והמשטרה שלהם, אלא שאינם יכולים לעשות שם הכל, מפחד של חרץ לארץ, וממגבית הממון שבחוץ לארץ, שבוה תלוי קיומם. גם בושים עדיין קצת מן האומות, אם יראו ששומרי התורה מתנגדים להם, ולכן לוקחין ביניהם מפלגות הדתיים, שיהיה להם לכסות עינים. וחלק גדול מהנותנים לאותו המגבית, לא היה ברצונם שיהיה העברת הדת בכח ממנום, אבל כיון שכל מפלגות הדתיות המה שותפים באותו המגבית, גם האגודה משתתפת בכל מיני גביית הממון שלהם, והכל נוגעין בדבר, ומכסיין מן ההמון ואין מודיעין בשבממונם מעבידין על הדת, לכן עושיין מה שעושיין, העברה על הדת בעזות וחציפות וכו'.



חובה לתומכין, און קיינער רופט זיך נישט אָן (מהרבנים, למחות נגד זה, או לפרסם שבאמת אינו מסכים לזה).

פר

– איך האָב געזאָגט.

דער בריסקער רב זכרוננו לברכה^{מח} פלעגט צו זאָגן, ער וואונדערט זיך זייער אויף אַלע רבנים, פאַרוואָס מ'גייט נישט אַרויס אַקעגן 'דזשואיש אַפּיעל' ^{מט}.

וואָרן דעם מאַכט אָן אַלע חורבות [ע"י שיש להרשעים כספים אלו].

זיי פאַרלייגן זיך [ווקוקים הם] פאַר געלט, [און] פאַר דער איינער זאָך [אם היו מפסיקים משלוח להם כסף] העטן זיי מוֹרָא געהאַט, העט מען געקאָנט עפעס 'אויפטון' [לעצור בעד כח השחתתם].

פה

נאָר אָבער ווער ס'קוקט דאָס אָן [דעם מצב], איז דאָס נישט קיין וואונדער.

איך האָב געזאָגט [דערויף], איך וואונדער מיך נישט. וואָרן ס'איז אַזוי פֿסָדֵר, איך בין שוין געוואוינט מיט דעם. [כי בכל פירצות הדור הוא כהיום כך].

ווער טרויעט זיך דאָס צו רעדן אַ וואָרט [נגד מעשי הרשעים שבדור]. –

פו

נו ברויכן זיי דאָך האָבן [די רבנים, צו זייער ביזנעס].

איז רעכט [דער פֿשֶׁט אין די גמרא, אַז איבערדעם] קענען זיי נישט הֶרְגֵנען [די תלמידי חכמים], וואָרן מ'ברויך זיי האָבן טאַקע צו די ביזנעס, צום מַשָּׂא וּמַתָּן.

פז

^ישוב הקושיא בגמרא פסחים (באופן שני)

ועתה נראה לפרש עוד באופן פשוט, כי באמת הצלחת הפרנסה תלוי בזכות מה שתומכין בעוסקי התורה, וגם עמי הארץ מאמינים בוה, וזולת אותן שהם כגדר אפיקורסים, וכמו שאמרו בגמרא איזהו אפיקורוס, זהו האומר מאי אהני לן רבנן

נאָר [באופן] פֿשוט האָב איך אויך געקלערט.

[דהנה] דער אַמֶּת, לעולם דער וואָס ער זאָגט מאי אהני לן רבנן איז דאָך אַן אפיקורס, [ווי] די גמרא זאָגט דאָך^י. [שנאמר] וְנִשְׁאֲתִי לְכָל הַמָּקוֹם בְּעֶבְרָם (וירא יח, כו).

^{מח} הגאון רבי יצחק זאב סאָלאָוויטשיק זצ"ל, אב"ד ור"מ בריסק, מגדולי הלוחמים נגד הציונים וגזירותיהם. [נסתלק בערב יו"כ תשכ"ח].

^{מט} רז"ל רבינו באסיפת הרבנים ד' נשא תשי"ח (נדפס בכרך דברות קודש לדינערס ח"ב): צופעליג האָט מיר דאָהי דערציילט אַ איד, אַ ליטווישער, אַ תלמיד חכם, איינער וואָס ער דרייט זיך כסדר ביי אונז און איך קען אים, אַז דער בריסקער רב האָט אים געזאָגט: "אַז מ'גיט געלט פאַרן 'דזשואיש אַפּיל', איז אַזוי ווי מ'האָט געגעבן פאַר די עֲבוּדֵי זָרָה." • [און] ס'איז גאָרנישט אין דעם קיין מקום להסתפק אפילו. נאָר גאָרנישט [אין ההמון מרגיש בוה]. ער האָט דאָס געזאָגט דאָרטן [בארץ ישראל], און ס'איז גאָרנישטאָ קיין מקום להסתפק, מ'גיט דאָך רחמנא ליציל אויף אַ ניאור' ה' וואָס ס'איז כּמה פעמים יתגר ואל יעבור. קודם די באַפֿרייאונג אליין. און [נאָכדעם, אַז] אידן זאָלן מאַכן [חוקים ומשפטים] גענצליך אָן די תורה הק'. [אפילו] ווען זיי זאָלן גאָרנישט טון [לעקור את הדת], נאָר [דעם וואָס] ס'איז דאָס געזעץ [אַז] ס'נוצט נישט קיין תורה [בטענה אצל משפט], ס'איז נאָך מיותר עולם נישט געווען אַזוינס וכו'. [נעיי"ש עור].

^י בגמרא סנהדרין (צט): תנו רבנן, פֿי דְּבַר ה' בְּזָה וּמִצְוָתוֹ הִפֵּר הַכֶּרֶת תִּכְרֶת (שלה טו, לא), זה האומר אין תורה מן השמים. דבר אחר, פֿי דְּבַר ה' בְּזָה, זה אפיקורוס. דבר אחר, פֿי דְּבַר ה' בְּזָה זה המגלה פנים בתורה [פירש"י: אפיקורוס ומגלה פנים, מפורש לקמן] וכו'.

ועל זה אמרו שם (צט): אפיקורוס. רבי ורבי חנינא אמרי תרייהו זה המבזה תלמיד חכם, רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חבירו בפני תלמיד חכם וכו'. ואיכא צמתני לה אסיפא [דברייטא, דקתני מכאן אמר



פח

[ווייל דער אַמט איז, דאָס איז] די הצלחה [פון] אַלע ביזנעס, און אַלע געשעפטן, [הוא כענין] יִשְׁשָׁכָר און זְבֻלוֹן^א.
אַז מ'שטיצט די תּוֹרָה, מ'שטיצט תּוֹרָה און תּלְמִידֵי חֻכָּמִים, האָט מען הצלחה אין די ביזנעס.

פט

[ולכן] אפילו דער עַם הָאָרֶץ [וואָס] ער האָט פיינט דעם תּלְמִיד חֻכָּם^ב, אָבער ער גלייבט נאָך אַז אין זיין זכות [באה לו ההצלחה במשא ומתן, על ידי שתומך את הת"ח].
ממילא ברויך ער אים האָבן, ער ברויך אים האָבן צום משא ומתן.

צ

ולכן על אף שעם הארץ שונא להתלמידי חכמים, מכל מקום הוא יודע שבזכותם יש לו הצלחה במשא ומתן שלו, ולכן אינו רוצה להורגן.
דאָס קאָן זיין מיינט ער אפשר [במאמר הגמרא דפסחים].
וואָרן ער ווייטט דאָך אַז די הצלחה איז 'אָפהענגיק' אין תּלְמִידֵי חֻכָּמִים און אין פֶּח הַתּוֹרָה, [ווייל] זיי 'האַלטן אויף' די וועלט.
איבערדעם ער האָט נאָך מוֹרָא [מלהורגו ח"ו]. כאָטשיג ער האָט אים גאָר פיינט אין האָרץ, ער האָט נאָך אַביסל מוֹרָא.

צא

ואותן שהם אפיקורסים ואינם מאמינים בזכות עוסקי התורה, הם באמת רוצים להרוג את התלמידי חכמים, וכמו שרואין בחוש בדורינו כמה הריגות שגרמו האפיקורסים וגם עשו פעולות לזה אויסער דער וואָס איז שוין אַן אפיקורוס [שאומר מאי אהני לן רבנן], דער טוט טאַקע אַזוי בעוונגנו הרבים, [שמציק להתלמיד חכם, וכל שכן שאין תומך בו].

ר' אלעזר וכו') מְגִלָּה פֻּנִים בתורה, רב ורבי חנינא אמרי זה המבזה תלמיד חכם, רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי זה המבזה את חבריו בפני תלמיד חכם. בשלמא למאן דאמר המבזה תלמיד חכם עצמו מְגִלָּה פֻּנִים בתורה הוי, מבזה חבריו בפני תלמיד חכם אפיקורוס הוי, אלא למאן דאמר מבזה חבריו בפני תלמיד חכם מְגִלָּה פֻּנִים בתורה הוי, אפיקורוס כגון מאן. אמר רב יוסף, כגון הני דאמרי מאי אהני לן רבנן, לדידהו קרו לדידהו תנו ויהם אינן יודעין שעולם מתקיים עליהם. אמר ליה אביי האי מְגִלָּה פֻּנִים בתורה נמי הוא [שכופר במה שכתוב בתורה], דכתיב [ירמיהו לג, כה] אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שְׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא שָׁמַיִם [שמנהיג לעולם ומקיימן אותו], והוא אומר דלא מהני מידין, אמר רב נחמן בר יצחק מהכא נמי שמע מינה [שהצדיקים מהנין לאחרים], שנאמר וְנִשְׁאַתִּי לְכָל הַמְּקוֹם בְּעִבְיָרָם. אלא כגון דיתבי קמיה רביה, ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי, ואמר הכי אמרין התם, ולא אמר הכי אמר מר. רבא אמר, כגון הני דבי בנימין אסיא דאמרי מאי אהני לן רבנן, מעולם לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה [לא אמרו לנו שום חידוש שלא מצינו בתורה] וכו'. [ועיין בזה ברמב"ם (תלמוד תורה ו, יא. תשובה ג, יד, ובהגהות מיימוני שם ו)].

^א וכדכתיב (ברכה לג, יח) שָׁמַח זְבֻלוֹן בְּצִאתָךְ וַיִּשְׁשָׁךְ בְּאֶהְלֶיךָ. ופירש רש"י: זבולון ויששכר עשו שותפות, זבולון לחוף ימים יִשְׁכָּר (ויחי מט, יג), ויוצא לפרקמטיא בספינות, ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה. לפיכך הקדים זבולון ליששכר, שתורתו של יששכר על ידי זבולון היתה. וברש"י ויחי (שם): זבולון לחוף ימים. על חוף ימים תהיה ארצו וכו', והוא יהיה מצוי תדיר על חוף אֶגֶיִת, במקום הנמל שאניות מביאות שם פרקמטיא. שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר (תנחומא) והם עוסקים בתורה. הוא שאמר משה שָׁמַח זְבֻלוֹן בְּצִאתָךְ וַיִּשְׁשָׁךְ בְּאֶהְלֶיךָ, זבולון יוצא בפרקמטיא, ויששכר עוסק בתורה באהלים.

ועיין בזה בתנחומא ויחי (סימן יא), ובבראשית רבה (צט, ה) ויקרא רבה (כה, ב) במדבר רבה (יג, טז), ובגמרא סוטה (כא). - ו"ל השלחן ערוך ורמ"א (וידר רמז, א): ומי שאי אפשר לו ללמוד, מפני שאינו יודע כלל ללמוד, או מפני הטורדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים. הג"ה ותחשב לו כאילו לומד בעצמו (טור). ויכול אדם להתנות עם חבריו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה, ויחלוק עמו השכר וכו'.

^ב כמבואר בדברי הגמרא פסחים דלעיל (בהערה מה).



דער פֿשט איז דאָך נישט חלילה [באומרם שהיו] הורגין [כפשוטו, שהרי] אויס'הָרְגִ'נֶען יעדן לאָזט מען דאָך נישט מן השמים.

צב

אַבער מ'זעה מיר דאָך היינט נעבעך [גם כפשוטו], אַז די אַלע אַפיקורסים האָבן נעבעך דאָס גרעסטע חלק [בהריגת רבבות מישראל רחמנא ליצילן שבשנות הזעם].
ווער ס'זעט אין דעם בריוו וואָס רבי מיכאל בער [ווייסמאנדל] זכרנו לברכה האָט געשריבן.¹¹

איך דאַרף נישט זאָגן, ס'איז דאָ גענוג ראיות היינט אַנדערע [אויך], אַז [די ציונים] זיי האָבן 'אסאך געהאַרעוועט' אין דעם, און געטון אין דעם - השם ישמרינו - אויף די אַלע הריגות.¹²

זיי האָבן טאַקע אַזוי געטון [בעבר], און מ'טוט טאַקע אַזוי [גם בהווה, ה' ישמרנו].

צג

נו אודאי, השם יתברך לאָזט נישט אַלעס, אַבער 'זיי' טוען טאַקע אַזוי.

צד

[וממילא] ס'איז גאַרנישט קיין שום קשיא וואָס די גמרא זאָגט אלמלא היו צריכין [את התלמיד חכם] למשא ומתן [היו הורגין אותם חס ושלום. כי אותן הכופרים שאינם מאמינים בכח התורה שהוא המקיים את העולם, הם באמת עושים פעולות לעשות כן ח"ו. ורק אותן עמי הארץ שעדיין מאמינים בכח התורה, הם נמנעים מלעשות כן].

¹¹ בספרו מן המיצר, שהאריך שם בענין אשמת הציונים בהריגת ישראל בשנות הזעם, וכתב שם (בעמוד צב, ובדפוס"ח עמוד פו) מה שראה בעצמו מכתב שכתב זה לזה ראשי הציונים באמצע פעולות ההצלה, ותוכן המכתב היה כך: שעליהם לזכור תמיד את הדבר היותר נחוץ וכו', שסוף כל סוף ממלכות הברית ינצחו, ואחר הנצחון יחלקו את העולם מחדש בין העמים, כמו שעשו בסוף המלחמה הראשונה וכו'. ועתה ככלות המלחמה עלינו לעשות הכל שארץ ישראל תתהוו למדינת ישראל, וכבר נעשו צעדים חשובים בדבר זה. ועל הזעק הבא מארצנו, צריכים אנו לדעת כי כל העמים בני ממלכות הברית שופכים דם לרוב, ואם אנו לא נביא קרבנות, במה אפוא נקנה את הזכות לגשת אל השלחן בשעה שיעשו את החלוקה של העמים והארצות אחר המלחמה, ואם כן שטות ואפילו חוצפה הוא מצדנו לשאול מאת הגוים ששופכים את דמם, שהם יתנו רשות להביא את כספם למדינת אויבם להגן על הדם שלנו, 'פי רק בדם תקיה לנו הארץ' (עפ"ל).

¹² וז"ל רבינו ביואל משה (א, ק): ואין איש שם על לב כי על ידי הכתות האלה שמשכו לב העם ועברו על השבועה של דחיקת הקץ ליקח מלוכה וחירות קודם הזמן, נהרגו רחמנא ליצילן ששה מליונים מישראל. כי מלבד שזהו עונש המר המבואר על זה בגמרא (כתובות ק"א). אני מתיר את בשרכם, ובשבועה נפרעין ממנו ומכל העולם כולו (שבועות לט.), ואין פורעניות בא לעולם אלא בשביל הרשעים ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים (בבא קמא ס.). אבל הם עשו גם פעולות נוראות לדבר. ○ כי מלבד שעוד בתחלת התיסודות במשך שנים רבות הרבבו במלשינות נוראות על ישראל אצל האומות, ודברו עליהם בפני השרים קשות שמסוכנים מאד להאומות וצריכים לגרשם מן הארצות, בחושבם שעל ידי זה יהיה קל להם יותר לבצע זממם לבוא לארץ ישראל וליסד שם ממשלה. וכבר ראינו אז במכתביהם של גדולי ישראל שפחדו ורעדו מאוד אימת מות מהמלשינות שלהם שלא יהיה על ידי זה מה שבשנותינו הרבים כן היה אחר כך. וחורף מזה יש בירורים אמיתיים על כמה פעולות אכזריות שעשו בזה, שדין גרמא בנוקזין של כל האסון הנורא. וממדינת אונגארין נתחבר קצת מן הפעולות גם במשפט שהתנהל בארץ ישראל בזה. וככה היו כמה מעשים ברורים בכל משך הזמן, בחושבם שעל ידי זה יגיעו יותר למטרת חפצם להשיג ממשלה. ○ אלא שאין רצונו להאריך בזה כאן, כי לא באתי בקונטרס זה רק לברר ההלכה. ולא כתבתי אלא להעיר, שהוא דבר ברור שאך אותו הרעיון הטמא של הקמת המדינה לפני הזמן גרם לנו כל התלאות והצרות שעברו על ראשינו, מלבד רבבות בני ישראל שנהרגו על ידי מלחמותיהם שלא כדת. ○ וגם מאותם שעלו לארץ ישראל בעתים הללו, רוב העולים ממדינות הערביים היו יושבים שלווים ושקטים במדינתם ואין מחסור להם, עד הקמת מלכות המינות שבישראל. שעל ידי הקמת אותה המדינה נעשה להם שנאה ורדיפות במדינותיהם, וגם הציונים בעצמם סייעו לזה בתחבולות, להרבות את הרדיפות, עד שיהיו מוכרחים לעלות לארץ ישראל בעירום ובחסור כל. והם התפארו אחר כך למצילים. ונהפוך הוא, שהם עשו כל החורבנות בתחלה. [ונעין עוד גם בהקדמת ביואל משה (עמוד ז, ד"ה כלול), ובעל הגאולה ועה"ת (בהקדמה, ובסימן ק"ג)].



צה

נאָר [סתם עם הארץ] דער וואָס ער גלייבט נאָך. כאַטשיג ער העט אפשר אויך מיטגעגאנגען מיט זיי [עם הכופרים] צו אַזאַ משא ומתן [רחמנא ליצלן]. נאָר וואָס דען, ער קלערט זיך אָבער דאָך, די וועלט שטייט דעך דאָך נאָר אויף תוֹרָה, [און אַז] איך וועל אינגאנצן חלילה [מיטגיין מיט זיי, יתאבד כח ההצלחה שבעולם], ער ווייסט אַז די הצלָחָה שטאַמט דאָך נאָר [דורך די כח התורה פון תלמידי חכמים], דער כֹּחַ איז דורך זיי. ער ברויך עס נאָך האַבן.

צו

המשך ביאור הגמרא חגיגה

ישוב הקושיא בגמרא חגיגה

לאָמיר צוריקקומען [לאופן הראשון בביאור הגמרא פסחים]. מיט דעם וועל מיר צוריקקומען צום יְרֵהבו הַנֶּעַר בִּזְקֵן וואָס איך האָב געזאָגט [פריער].

צו

עס אותן הרבנים וזקנים ששותקין על פירצות מעשי הנערים שמנוערין מן המצות, אין הנערים מתרדבים נגדם, כי צריכין להם למשא ומתן שלהם. ואם כן במה שאמרו 'יְרֵהבו' הַנֶּעַר בִּזְקֵן, נשמע שעוד ישארו איזה זקנים שימחו נגד מעשי הנערים, ולכן יתרבו הנערים נגדם

נו אָבער אַזוי [לאופן 'הראשון' בביאור הגמרא פסחים], אַז מ'העלפט זיי מיט צום משא ומתן [על ידי שהתלמיד חכם שותק על כל הפירצות של עמי הארץ], אַז ס'איז זְקִנִּים 'יעמְדוּ' מִפְּנֵי נְעָרִים [מלשון 'שתיקה'], נו זענען 'זיי' דאָך זייער בשלום מיט אים, פאַרוואָס זאָלן זיי זיך קריגן, נו פאַרוואָס איז 'יְרֵהבו' הַנֶּעַר בִּזְקֵן, פאַרוואָס דען וועט ער מיט אים האַבן קטֻטות.

[אלא מאי] מסתמא איז דאָס אַזאַ זָקֵן וואָס ער האַלט נישט מיט מיט זיי, וואָס ער גייט נישט מיט מיט זיי, 'איבערדעם' איז יְרֵהבו הַנֶּעַר בִּזְקֵן.

צח

ולכן במה שהתנבא ישעיה כי 'יְרֵהבו' הַנֶּעַר בִּזְקֵן, בזה נתקררה דעתו כשראה שעוד ישאר גם בדור ההוא, איזה זקן שישמיע ויגלה את האמת נגד פירצות הדור ומעשי המנוערים מן המצות

[איבערדעם, מיט] דאָס האָט זיך ישעיה הנביא [באָרוואַגט].

ער האָט געזען [בנבואה] אַזויפיל קלָלות, [האָט ער זייער מורא געהאַט] צי ס'וועט שוין זיין אַ איד, צי ס'וועט שוין זיין עפעס אידן [וואָס] זאָלן זיך אַקעגן שטעלן [קעגן די מנוערים מן המצות].

[אָבער] אַז ער האָט געהערט יְרֵהבו הַנֶּעַר בִּזְקֵן, אַז ער וועט זיך מיט אים שלאָגן [הנער עם הזקן, איז דאָך] מסתם גייט ער דאָך נישט מיט מיט זיי, מסתמא האָט ער דאָך נישט קיין שְׁלוֹם [מיט זיי, איבערדעם איז געווען] 'נְתַקְרְרָה דַּעְתּוֹ', אַז ס'איז 'נאָך דאָ' אַביסל אידן וואָס זיי 'לאָזן זיך נישט', און זיי 'האַלטן' זיך. און מ'קומט אָן צום יְרֵהבו הַנֶּעַר בִּזְקֵן, און זיי האַלטן אויס, און זיי האַלטן דעם יְרֵהבו הַנֶּעַר בִּזְקֵן, מ'האַלט דאָס אויך אויס. איז געווען 'אויף דעם' איז נְתַקְרְרָה דַּעְתּוֹ געוועזן, אַז 'דאָס' איז כאַטש געווען.

צט

עוד ביאור בענין זקנים 'עמדי' מפי נערים

הלשון זקנים 'עמדי', יתפרש מלשון התחזקות ועמידת איתן, שלא להגרר אחרי מעשי הנערים, אלא אדרבה עוד יתחזקו בדרך תורה כשיראו גדול ההתדרדרות של הנערים המתפשרים

נאָר [אין] זקנים 'עמדי' מפי נערים קען מען זאָגן [לפרש] לטובה אויך.

[דהוא מלשון] וְהָיָה קָמָה אֶלְמָתִי וְגַם 'נצבה' נה (וישב לו, ז).

יעמדי האט נאך א טייטש, [אז] איך האלט מיך, איך בלייב שטיין.

איך לאז מיך נישט, איך לאז מיך נישט פארבייגן.

ק

וכעין מה שפירשתי בפסוק על בן לא נירא 'בְּהִמְיָר' אָרְץ, שהרה"ק רבי ר' ברוך היה מפרש כי אף אם כל העולם ח"ו ימירו דתם, אחנו לא נירא ולא נתפעל מהם, ולא ניגרר ח"ו אחריהם

ווי איך פלעג צו זאָגן¹¹.

דער רבי ר' ברוך'ל [ממעזבו זי"ע] זאָגט אין בוצינא דנהורא¹² [לפרש הפסוק] על בן

לא נירא בְּהִמְיָר אָרְץ (תהלים מו, ג). זאָגט ער [כי אפילו] חלילה 'בְּהִמְיָר' אָרְץ [מלשון 'מומר'],

אז די גאנצע וועלט וועט זיך שְׁמַדִין, וועל איך מיך נישט פארכטן, איך וועל מיך

נישט שְׁמַדִין.

דער רבי ר' ברוך'ל טייטשט אזוי.

קא

ועל זה הוספתי דאין צריך לפרש עד כדי המרת הדת, אלא יש לפרשו מלשון תמורה והתחלפות, כי מצב ומעמד העולם נשתנה ותתחלף ברור האחרון לגמרי, עם שיטות אחרות, ועל זה נאמר על בן לא נירא 'בְּהִמְיָר' אָרְץ, דאף בשעה שנעשה תמורה גדולה בעולם, לא נתפעל מזה להגרר ח"ו אחריהם

האָב איך געזאָגט¹³ [להוסיף על דבריו], איך מוז נישט אויסקומען [לפרש הכתוב ביו] צו

שְׁמַדִין. נאָר וואָס דען, נאָר [איך קען טייטשן] 'בְּהִמְיָר', הִמְיָר איז לשון הִמְיָר יָמִיר (בחקותי

כו, ט), מ'פארטוישט זיך. [ואמר הכתוב, על בן לא נירא אפילו בזמן וואָס] די גאנצע וועלט האָט

זיך איבערגעטוישט, ס'איז [געוואָרן] גאָר אַן אַנדערע וועלט.

[כמו שהוא ניכר ומובן פאר] ווער ס'האָט אָנגעקוקט 'פריער' די שיטות, מיטן מַצָב

מיטן מַעְמָד [פון די וועלט], און ס'איז געוואָרן [היינט] אַן אַנדערע וועלט.

[אויף דעם] האָט ער געזאָגט דוד המלך, איך וועל מיך נישט פארכטן 'בְּהִמְיָר'

אָרְץ, [אפילו ווען] די גאנצע וועלט וועט זיך איבערטוישן, וועל איך מיך אויך נישט

איבערטוישן¹⁴.

אזוי ווי ס'איז געוועזן [טאקע, אז די וועלט איז געוואָרן איבערגעטוישט].

¹¹ וכפירוש רש"י שם: קָמָה אֶלְמָתִי, נזקפה. וְגַם נִצְבָה, לעמוד על עַמְדָה בזקיפה.

¹² ומהם בס"ג בשלח תשי"ח, ובחג השבועות תש"כ (נדפס בחידושי תורה ג' כרכים, ח"ג עמוד קצו). ועיין עוד בזה בדברי יואל וישלח (עמוד קלט), מס"ג וישלח תשכ"ו.

¹³ בספר בוצינא דנהורא [ליקוטים מתורת הרכי ר' ברוך ממעזבו זצ"ל, בקצת דפוסים על אות ד, ובקצת דפוסים על סדר תהלים]: על בן לא נירא בְּהִמְיָר אָרְץ. הרב הקדוש מוהר"ר אברהם יהושע העשיל זצלה"ה מאפסא אמר, שמעתי מהרה"ק הצדיק רבי ברוך נכד הבעל שם טוב, שאמר לי אשר קודם ביאת הגואל יהיה צריך ללמוד הפשט בהפסוק על בן לא נירא בְּהִמְיָר אָרְץ, איך האָב קיין מורא נישט, אַז אפילו די גאנצע וועלט וועט זיך אויס'שְׁמַדִין חס ושלום, און איך וועל אלץ גלייבן אַז עס איז פארהאן א גאָט-אויף דער וועלט.

¹⁴ ועיין עוד בזה בלשון רבינו בהקדמת על הגאולה ועה"ת (מד"ה וברש"י ז"ל פרשת קדושים, ואילן).



קב

ועל דרך זה רמזו כי זקנים 'יעמדו' מפני נערים, שישארו עוד איזה זקנים
שיעמדו נצב נגד נסיונות הזמן, ולא יהיה בכלל התמורה וחילוף שבמצב הדור

על כל פנים דאָס קאָן זיין [בביאור לשון זקנים] 'יעמדו', דאָס איז דער פֿשט זקנים
מפני נערים איז 'יעמדו', [זיי וועלן בלייבן שטיין] ביים אלטן, און זיך נישט מיטטוישן].
[און] אדרבה פארקערט, זיי וועלן זיך נאך בעסער האלטן, ווייל [ווען מ'זעט]
ס'שטייען אויף אזויפיל נערים, טאר מען זיך נישט לאָזן.

קג

ונמצא כי בירידה זו שאמרו על דור עיקבא דמשיחא, רמזו בזה גם ברכה,
וכדרך שאמרו לענין כל התוכחות שבתורה שטמון בהם גם ברכות

[ונמצא לדרכינו] ס'קאָן זיין [אז] אין דעם ליגט א שטיקל ברכה אויך.
[אזוי ווי] אין די גאנצע תוכחה זאָגן זיי דאָך [בספרים] ליגט ברכות אויכעט.
נאָר [הכל תלוי] וויאָזוי מ'איז זוכה, [דלפי זכות הדור, כן מתפרש הכוונה בהפסוקים
ומאמרים].

קד

המשך ישוב הקושיות בפרשתן

ישוב קושיא ז

ובזה יבואר מה שקרא משה רבינו שם בנו על שנשאר גר בארץ נכריה. שנתן הודאה לה' על שעזר בידו להיות לו הכח
גדול להשאר באיתנו להיות 'גר' בארץ נכריה, ולא להתחבר ולעשות שלום עם יושבי הארץ שהיו כולם עובדי עבודה זרה
לאָמיר צוריקגיין צו דעם וואָס איך האָב אָנגעהויבן [מבאר צו זיין] [לעיל באות סד].
דאָס איז דעם נס, [אז ווען] משה רבינו איז געקומען באַרץ נכריה, [וואו] דאָס גאנצע
לאַנד האָט געדינט די עבודה זרה, נו [וועם כל זה] איז ער 'דאָך' געווען אזוי ווי א גר,
איז דאָך א גרויסן כח [האָט ער געדארפט דערצו] אז מ'זאל נישט מאַכן קיין שָלוֹם [מיט זיי],
מ'זאל נישט ווערן איינס מיט זיי.
אזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט [באות עט, ואות צו-צח], ס'איז [ווען] נישט [קיים] יְרֵחֶבֶב
הַנֶּעַר בִּזְקֵן, אז ער וועט מאַכן שָלוֹם [מיט די נערים שברור].
[און] משה רבינו איז געווען פעסט ביי זיך, ער איז 'געבליבן' א גר.

קה

ובמדרש אמרו כי האומות אף כשגולים אין גלותם גלות, כי הם אוכלים
מפתם ושותים מים של יושבי הארץ, מה שאין כן בישראל שגלותם גלות

[וועל כן] אז ער איז געווען באַרץ נכריה [ושהה שם קצת זמן, למה עדיין נשאר גר ולא נעשה
תושב].

^ט עיין בזה בס'ג אמור תשכ"א, מה שביאר שם רבינו דאדרבה דייקא במצב כזה מתחזקין היראים יותר, לפי
שכל דבר נתפעל מן ההפכו, וכמו שפי' הכלי יקר בפרשת חקת שזהו סוד פרה אדומה שמטהר טמאים ומטמא
טהורים, יעיי"ש. וע"ע מזה במסיבה א' וישלח תשכ"ח.

^ס כמבואר בכמה ספרים הק'. וכן הוא בזהר חדש פרשת כי תבוא וז"ל: אֲדַהֲכִי אֶתָּא אֱלֹהִיו זְכוּר לְטוֹב, אָמֵר,
קוֹם רַבִּי שְׁמֵעוֹן אֶתְעַר מִשְׁנֵתָּךְ, וְכָאֵה חוֹלְקָךְ, דְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּעֵי בִיקְרָךְ. כָּל הַבְּטָחוֹת וְנַחֲמוֹת דִּישְׂרָאֵל בְּהַנִּי
קָלְלוֹת תְּחִיבִי. פּוֹק וְחֲזִי, מִלְכָּא דְרַחֲמִים לְבְרִיָּה, וְאֵף עַל גַּב דְּלִטְיָה וְאֶלְקִיָּה, רַחֲמֵי דַמְעוּי עֲלֶיהָ. כִּד אַחֲזִי רִוְגָא
תַּקִּיף, כִּדִּין רַחֲמֵינָא עֲלֶיהָ. כִּךְ קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, אֵף עַל גַּב דְּלִיט, מְלוּי בְּרַחֲמֵי. אַתְחַזִּין בְּאַתְגְּלִיָּא לְלוֹטִין,
וְאִינִין טְבוּן סִגְיָא, בְּגִין דְּאֵלִין קָלְלוֹת בְּרַחֲמֵי הוּא, מַה דְּלֵא תְּהֵא כֵּן בְּאִינִין קְדָמָא, דְּכִלְהוּ הוּא בְּדִנָּא תַּקִּיף.
בְּאֵלִין אֵית דִּינָא וְרַחֲמֵי, כְּאִבָּא דְרַחֲמִים עַל בְּרִיָּה, וְרַצְעָה דְּמִלְקִיּוּתָא נְקִיט בִּידֵיהָ, עֲבִיד נְהִימוּ סִגְיָא, וְקִלִּין
בְּכַרְבִּין, וּמִלְקִיּוּתָא קִלִּילִין בְּרַחֲמֵי. [ועיי"ש עוד באורך. ועיין עוד בגמרא מועד קטן (ט:)].

וואָרן לכאורה שטייט, דער מדרש זאָגט^א [אויפן פסוק] גִּלְתָּהּ יְהוָה (איכה א, ג), וכי אומות העולם אינם גולים. אלא אומות העולם [כשהם גולים], על ידי שאוכלים ושותים מפתם, זיי זענען צוזאַמען, דאָס הייסט נישט קיין גלות. אָבער אידן זענען אָפּגעזונדערט, איז גלותן גלות.

קו

ומצד המבע היה יכול משה שלא להיות עוד גר שם כלל, וכמו שהוא על פי הלכה דלאחר י"ב חודש, או לאחר שלשים יום, כבר נחשב גם הבא ממקום אחר להיות 'תושב' מבני העיר

נו לכאורה ער האָט געקאָנט ווערן אויס גר, [פאַרוואָס זאָגט ער] ער איז געקומען אַהין [און] ער איז געווען אַ גר.

[והרי] על פי הַלָּכָה, נאָך שלשים יום [שבא לעיר חדש] הייסט מען [שוין] מבני העיר, אָדער [על כל פנים נאָך] צוועלף חדשים^ב. ער האָט געקאָנט ווערן אויס גר^ג.

קו

אבל יען שלא רצה משה להתחבר עמהם ולהתרמות להם, לכן נשאר בבחינת 'גר', ולא נעשה תושב שם נאָר [ווייל אויב] ער העט גיווען געדאַרפט צו זיין [נְתוּשָׁב] מיט זיי, העט ער דאָך געדאַרפט זיך אויסגלייכן מיט זיי, [און] האָבן אַ שטיקל שְׁלוֹם [מיט זיי. און דעס האָט משה רבינו נישט געוואָלט, איבערדעם איז ער 'געבליבן' אַ גר].

קח

ועל זה נתן הודאה לה', על הטובה הגדולה שהיה יכול לעמוד בנסיון זה, ונעשה לו נסים שיוכל להשאר באיתנו למעלה מדרך המבע

משה רבינו האָט געלויבט דעם באַשעפער, אַז ער האָט אים געטון נָסִים וְנִפְלְאוֹת [אז] ער האָט אויסגעהאַלטן [שעמד בנסיון].

[ווען] ער איז געקומען אין אַן אָרץ נְכַרְיָה, איז ער געבליבן אַ גר. ער איז נישט נאָכגעגאַנגען נאָכ'ן לאַנד. ער האָט זיך נישט אויסגעגלייכט מיטן לאַנד. [וועל זה אמר, כשראיתו] אַז ס'איז אַן אָרץ נְכַרְיָה, בין איך אַ גר.

קט

איבערדעם האָט ער אַ נאָמען געגעבן [על מאורע זו, און] האָט ער דאָס געהאַלטן פאַר אַ גרויס נָס, דעם גר היינטי בְּאֶרֶץ נְכַרְיָה^ד.

^א באיכה רבה (א, כח): גִּלְתָּהּ יְהוָה. אומות העולם אינן גולים? אלא אף על פי שגולים אין גלותם גלות. אומות העולם שאוכלים מפתם ושותים מיינם, אין גלותם גלות. אבל ישראל שאין אוכלין מפתם ואין שותין מיינם, גלותם גלות. אומות העולם שהן מהלכין באספסותיהם שלהם, אין גלותם גלות, אבל ישראל שהן מהלכין יחפין, גלותם גלות. לכך נאמר גִּלְתָּהּ יְהוָה.

^ב כמבואר בגמרא בבא בתרא (ח), ובשלחן ערוך ורמ"א (א"ח תכט, א. יו"ד רנו, ה. חו"מ קסג, ב) שיעור י"ב חודש. ועיין במגן אברהם (א"ח שס, ב) בשם הסמ"ק (סימן רח) דהאידינא נהגו השיעור שלשים יום. וכן פסק בשלחן ערוך התניא (שם, ה).

^ג שהרי שהה שם במדין שנים רבות, כי ברח ממצרים בנערותו כשהרג את המצרי, וחזר למצרים בהיותו בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה. ועיין בזה ברמב"ן שמות (ב, כג).

^ד ועיין בסוף ס"ג יתרו תשט"ז (לשון קדשו רכה ח"ב, אות קצו-רכט), שהאריך רבינו שם בבחינה זו, בדברים חוצבים להבות אש.



ק

סיום ישוב קושיא ו-1

ומובן היטב מה שהמדרש מדמה קריאת שם מנשה אצל יוסף, וקריאת שם גרשום אצל משה, כי שניהם הם ענין אחד

דאָס איז די זעלבע [בחינה, הקריאת שם שאצל יוסף הצדיק ואצל משה רבינו].

דאָס זאָגט דער מדרש [די בידע] צוזאָמען, גר הייתי בארץ נכריה איז אַ גס, און דער נשני אלקים את כל עמלי איז אויך אַ גס, אזוי ווי כ'האב שוין פריער מסביר געווען [בישוב קושיא ו].

על כל פנים איז דאָס נישט בחנם [מה שקראו שם בניהם על שם זה].

קס

היוצא מכל זה לעניינו:

מ'זעט נעבעך ווי אַמעריקע איז צוגרינד געגאָנגען [בני היראים שבאו לכאן, ווייל] זיי האָבן נישט געהאַט קיין חינוך, אפילו 'עפעס'.

[און] ווען מ'האַט אָנגעהויבן מיט אַ שטיקל חינוך מיט קינדער, דעם חינוך וואָס מ'האַט געהאַט, און דעם וואָס ס'איז געווען, איז אויך 'אזוי' געווען [בדרך הפשוט]. איך דאַרף נישט אויסרעכענען.

קסא

מילא, דאָס האָט אָודאי [אויך] עפעס גענוצט.

אַבער [היינט אַז ס'איז דאָ] בְּשִׁלְמוֹת, אַז ס'איז געוואָרן אַ חינוך ווי ס'קער צו זיין, דאָס האַלט אויף דאָס אידישקייט.

דאָס איז בלי ספק, אַן אַ חינוך אַ געהעריגן, קען זיך די תורה הקדושה נישט אויפהאַלטן. [ווייל] אַז מ'ווערט נישט ערצויגן מיט דעם, פאַלט מען אַרויס [מדרך התורה], אזוי ווי ס'זענען אַרויסגעפאַלן די איבעריגע, אזוי ווי גאַנץ אַמעריקע. [ווי] איך דאַרף דאָך נישט רעכענען.

קסב

מ'מוז זיין [בבחינת] גר בארץ נכריה !

מוז מען זיין [מיט] דאָס שטאַרקייט !

אזוי ווי ער [יוסף] האָט געזאָגט [הפרני בארץ ענני, וכדמפרש בתרגום יונתן], ווי איך האָב פריער געזאָגט [בישוב קושיא ט].

קסג

[און] דאָס איז באַרע סיגופוהי, דאָרט וואו מ'איז מסוגף.

מ'קוקט אַן נעבעך באַרץ 'ענני', מ'קוקט אַן נעבעך וויאזוי ס'זעט אויס [אין אַמעריקע], ראַה ראַיתי את 'ענני' עמי (שמות ג, ז), וויאזוי מ'זעט אויס [אין] 'די' מדינה, בכלל ובפרט.

[און] בעווננו הרבים וויאזוי די גאַנצע וועלט זעט אויס.

מוז מען דאָך האָבן אַ שטאַרקייט אין זיך !



קסד

תְּקִי זָאָגְט דער תרגום יונתן.

[אויף] ה' זָאָגְט דער תרגום [יונתן], דער בורא כל עולמים האָט מיך געשטאַרקט בַּאַרְץ עֲנִי.

קסה

[אויף] אָן אַ חִינוּךְ, איז זיכער נישטאַ גאַרנישט.

ס'איז נישטאַ וואָס מ'סופֿק צו זיין, [אז] אויף החזקת התורה מוז מען זען אויפצוהאַלטן אַ גוטן חינוך.

קסו

חלילה וחלילה אַז מ'וויל דאָס 'נישט' מַחֲזִיק זיין, איז דאָך עס דעס וואָס דער פסוק זאָגט אַרור אֲשֶׁר לֹא יָקִים, א פֿסוק מְבוֹאָר. איך דאַרף מיר נישט זוכן קיין דרבנן מיט קיין דאורייתא^ס (אם החזקת התורה הוא חיוב דאורייתא או דרבנן, כי מפסוק זה מבואר שהוא דאורייתא).

קסז

נאָר איך וויל נישט מַאַרְיף זיין אין דעם אַרור אֲשֶׁר לֹא יָקִים, מ'איז עס יוֹצֵא אַז מ'ליינט עס אין די תּוֹרָה.

אַבער דעם בְּרוּךְ אֲשֶׁר יָקִים, מעג מען זאָגן בְּפֶה מְלֵא.

- פון דעם דאַרף מען נישט פאַרגעסן. -

געבענטשט זאָלן זיין, די אַלע אידן וואָס זיי האַלטן דאָס אויף !

וואָס זענען מקיים דעם אֲשֶׁר יָקִים אַתְּ דְּבַרִּי הַתּוֹרָה הַזֹּאת !

קסח

וואָס אין דעם איז קיינער נישט מ'סופֿק, וויאָזוי מ'וועט מפלפל זיין, [אז] די הַחֲזָקַת הַתּוֹרָה [קיום כח התורה בבני ישראל] איז אָפּהענגיק אין אַ גוטן חינוך. דאָס קאָן קיינער נישט לייקענען.

אַז מ'גיט אַ חִינוּךְ פֿאַר קינדער על דְּרָפִי הַתּוֹרָה וְהִירָאָה, קאָן אויסוואַקסן אַ דור מיט 'אידן'.

[צו דעם] דאַרף מען אויך נאָך סִייעַתא דְּשִׁמְיָא.

[אַבער] האָפּנטליך וועט עס זיין [די סייעתא דשמיא דערצן].

קסט

[אַבער] חלילה וחלילה 'אָן דעם', אַז מ'גיט נישט קיין גוטן חינוך, וואָס קאָן אויסוואַקסן ? !

אַז מ'גיט אַ חִינוּךְ [וואָס] מ'זאָל זיך אויסגלייכן [עם אנשי המדינה], מ'זאָל 'נישט' זיין קיין גר בַּאַרְץ נְכָרִיָּה, מ'זאָל זיין זייער היימיש, מ'זאָל זיין 'סימפּאַטיש' צום גאַנצן לאַנד, צום גאַנצן דור, מ'זאָל זיך יעדן מיט יעדן קענען גוט 'אַנקערן', און 'סימפּאַטירן' מיט יעדן, מ'איז נישט קיין גר בַּאַרְץ נְכָרִיָּה, וואָס קאָן פון דעם אַרויסוואַקסן ? !

^ס כמו שדן רבינו בזה לעיל (בהשיך לחלק ב' של הקונטרס).



קעא

אין דעם איז נישטאָ וואָס מַסְפֵּק צו זיין, אַז דעס איז אַמאָל תּלוי אין 'חִיזוּק' [שלצורך קיום החינוך, זקוקין לתמיכת התומכים שיחזיקו בה. ומי שתומך בזה] 'דאָס' הייסט אָשֶׁר יָקִים [אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה].
און חלילה איך וויל נישט זאָגן, פאַרקערט, דעם אַנדערן פאַל, וויל איך נישט איבער'חזוֹר'ן.

קעב

די תורה הקדושה האָט זיך ערלויבט, און זאָגט 'דעם' פאַל [של הארור], און מ'לאָזט איבער יענעם פאַל [של הברור] מ'זאָל זיך אויפֿדרינגען^ט.
[אמנם] איך וויל זאָגן דעם בְּרוּךְ אָשֶׁר יָקִים, אונז זעמיר נישט בְּכַף [לומר ארור], אָנֹן יִתְמִי דִּיתְמִי^ט, קען איך נאָר זאָגן דעם בְּרוּךְ אָשֶׁר יָקִים.
און דעם 'אַנדערן' פאַל זאָל מען זיך אויפֿדרינגען.

קעג

און דאָ האָלט מען היצט ביי דעם.
מ'זאָל וויסן: בְּרוּךְ אָשֶׁר יָקִים, ווי גרויס דאָס איז [דער זכות, פון] די אידן וואָס זענען מְחִיזֵק.
דאָס איז פֿסוקים [מפורשים] אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה.

קעד

דאָס האָט מען געזאָגט פאַר אידן [נאָך] אין הַר גֵּרְזִים, [ביי] די ערשטע קבֿלה [שבתחילת כניסתם לארץ, שקיבלו עליהם התורה בְּאֵלָה ובשבעה].
זיי זענען נישט געוואָרן [על חיוב ערבות] ביז נאָך 'דער' קבלה, פון הַר גֵּרְזִים און פון הַר עֵיבֵל^ט.
דאָס איז געווען קבלו געווען בברית^ט.
[און דאָס] האָט זיך מיט דעם אָנגעהויבן, מיט הַחֲזָקָה הַתּוֹרָה^ט.

קעה

[און] קיינמאָל איז עס נישט געווען 'אַזוי נייטיג' ווי היצט, אין 'דעם' לאַנד און 'דעם' מַצֵּב, [און] אין דער גאַנצער וועלט וויאָזוי דער מַצֵּב פונעם דור [איז]. דצריכין להעמיד חינוך חזק על דרך הישן, ווייל] אַנדערש קען מען נישט 'אויפהאַלטן' די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה.

קעי

ממילא איז מען מְחֻיָּב [מיט] כָּל טַעֲדָקָה זיך אַהינצוגעבן, אפילו אין סיפק בידו זאָגט ער^ט איז מען מְחֻיָּב דאָס מְחֻיָּק צו זיין, איז חֵיבוֹבָא רַמְיָא [לְהָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת].

^ט לשון המורגל בספרים ופוסקים, ומקורו מלשון הגמרא בכתובות (קו.): כי מיפטרי רבנן מבי רבה ורב יוסף, הוו פיישי ארבע מאה רבנן, וקרו לנפשייהו יתמי. כי הוו מיפטרי רבנן מבי אביי ואמרי לה מבי רב פפא ואמרי לה מבי רב אשי, הוו פיישי מֵאֲתָן רבנן, וקרו נפשייהו יתמי דיתמי.

^ט כמבואר בגמרא סנהדרין (מג:), עיי"ש באורך פרטי הדברים.

^ט כמבואר באורך בגמרא סוטה (דף לז).

^ט עיין באורך בדברי רבינו במסיבה א' נשא תשכ"ג, ובזה יובן היטב קישור הענין בכאן.



דאָס איז נישט אין כָּלל פון [סתם] מַצּוֹת צִדְקָה.
 דאָס איז אין כָּלל פון אויפהאַלטן דאָס דור, מיטן חיות.
 אָשר 'יקים' אַתְּ דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת.
 מיט אַ חִינוּךְ ווי ס'קער צו זיין, מיט דעם 'האַלט מען אויף' דעם דור.
 און 'דאָס' איז עס.

קצ

ברכת הקודש

דער תּמָצִית דערפון:
 איך בין מתחיל בְּבִרוּךְ, ומסיים בְּבִרוּךְ^א.
 בְּרוּךְ אֲשֶׁר יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת.
 דער אייבירשטער זאָל העלפן [מ'זאָל זיין 'בְּרוּךְ'], אַזוי ווי ס'שטייט אין פֿסוק.
 מ'דאַרף נאָר איבער'חזר'ן דעם פֿסוק.

דער בורא כָּל עוֹלָמִים זאָל שיקן אַ גרויסע בְּרָכָה.
 מ'דאַרף נישט דאַנקען [בידי אדם], נאָר וואָס'זשע דען, הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ זאָל שיקן די
 בְּרָכָה, - דאָס איז דער אָמֶת, דאָס איז דער עיקר, דאָס איז מער פון אַלדינגס, - [ער זאָל]
 שיקן די בְּרָכָה פֿאַר די אַלע וואָס זענען מְחֻזָּק, און די אַלע וואָס זענען מְסִייע.
 דאָס איז מבואר אין פֿסוק, און אין די גמרא^ב.

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן, ער זאָל טאַקע שיקן בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל
 מַעֲשֵׂי יָדֵיהֶם.

קצא

און דאָס אַלעס [מה שנותנין להחזקת התורה] פאַרשטייט מען דאָך אַז דאָס קומט
 צוריק.

[ואפילו עמי הארץ] על כל פנים זיי גלייבן דאָך זיכער אין דעם, אַז מ'ברויך האָבן
 לְמַשָּׂא וּמִתֵּן מען האָבן דעם [מה שמוציאין על החזקת התורה ותלמידי חכמים].
 דאָס איז אַ מַשָּׂא וּמִתֵּן אויך, דעם וואָס מ'גייט פֿאַר הַחֲזָקָה הַתּוֹרָה.
 אַז אפילו די עמי הארצים מאַכן דערפון אַ מַשָּׂא וּמִתֵּן, אַז ער גלייבט נאָך. אַזוי
 ווי איך האָב פֿריער געזאָגט [באותו-פז-צה] [באופן 'השני' בביאור הגמרא פסחים].

^א בירושלמי המובא ברמב"ן כי תבוא, וכבר האריך רבינו בזה לעיל (בהשייך לחלק ב' של הקונטרס).

^{בא} מליצה על פי לשון הגמרא בברכות (מו). ופסחים (קד). - דתניא כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך, חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה הסמוכה לחברתה וכו'. - והכוונה לעניינינו, דלענין הר גריזים והר עיבל מבואר בגמרא סוטה (לב). הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה, ברוך ה' אֵלֵינוּ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמִסְכָּה, ואלו ואלו עונין אמן. הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה, אָרוּר הָאֵלֵּשׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמִסְכָּה, ואלו ואלו עונין אמן, עד שגומרין ברכות וקללות, עכ"ל הגמרא. ולזה כלפי שכבר הזכיר לעיל שבחלק הארוך אינו רוצה להזכירו, ורק בחלק הברכה, לזה אמר כאן שהוא פותח בברך ומסיים בברוך, והיינו שמזכיר רק את הברוך לחוד.



קצב

[און] דאָס איז עקסטער אַ מַשָּׂא וּמַתָּן.
[דעם וואָס] דער בורא כל עולמים באַצאָלט דאָס יעדן עקסטער, מיט רִינוּחַ.
עקסטערדעם וואָס ס'איז גנוזה לצדיקים לעתיד לבוא.

קצג

דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים עולמים זאָל שיקן אַ בְּרָכָה וְהַצְלָחָה [פאַר יעדן עקסטער],
אַלדינגס וואָס ער ברויך.
און בכלל פון די בְּרָכָה, דער עיקר פון די בְּרָכָה, אַז מ'זאָל עס קענען 'דורכפירן',
מ'זאָל נישט חלילה 'שטעקן' בלייבן.
יעדעס מאָל איז דער פֿחד גרויס, טאַמער חלילה מ'קען נישט פירן ווייטער.
נאָר איך פאַרלאָז מיך אויף דעם, אַז דער אייברשטער האָט געהאַלפן [ביז היצט],
און איך האָב ביז אַהער אויך נישט פאַרשטאַנען וויאַזוי, און דער בורא כל עולמים
האָט געהאַלפן, האָף איך [אַז] דער אייברשטער וועט 'ווייטער' העלפן.

קצד

דאָס [אליין] קער צו די בְּרָכָה.
בְּזִכְרוֹתֵם פון די אַלע וואָס זענען עס מַחְזִיק און זיי גיבן, זאָל עס טאַקע כַּח האָבן
צו שטיין, און מ'זאָל עס דורכפירן.
מ'זאָל קאַנען אויפשטעלן אַ דור יִשְׂרָאֵל מְבָרָךְ, מיט נַחַת, מיט הַצְלָחָה.
אידן זאָלן געבענטשט ווערן, און דערהויבן ווערן, מיט גרויס הַרְחָבָה.

קצה

ביז מ'וועל מיר זוכה זיין בְּמַהֲרָה, מְקַבֵּל צו זיין פִּנֵּי מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ.
מ'זאָל קאַנען אקעגן גיין מְשִׁיחַ'ן, בְּאַנְפִּין נְהִיירִין.
מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל זיין פון די וואָס מ'האָט אויפגעטון פאַר אידישקייט,
מ'האָט מְקָרֵב געווען די גְּאוּלָּה. נישט חלילה פון 'ענע'.

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן, מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען טאַקע בִּישׁוּעַת כָּל
יִשְׂרָאֵל וְשִׁמּוּחָתָן, וּבְהַתְּגַלּוּת כְּבוֹד שְׁמַיִם עָלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

